

**Psikopolitika,
Metis Yayınları'ndan...**

gazete duvar
kitaP.

SAYI: 83 YIL: 2

**'Layk' dünyasından kültürel çözülmeye:
Byung-Chul Han**

4

Zamanın Kokusu'yla polemik

12

Kokusuz zamanlarda güzeli kurtarmak - Byung-Chul Han üzerine 'tekrar' bir deneme

Cihan Ülsen

24

Bu Hayat Beni Merkür Retrosu: 2019 Mental Enkaz Hasar Tespit Raporu için tıkla

Selim Karlıtekin

33

Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri

Emek Erez

40

Olumluluğun şiddeti

Okan Çil

47

Çok güzelsin, gitme kal*

Murat Erşen

56

Teorinin Sonu*

Byung Chul Han / Çeviren: Şeyda Öztürk

Sayı: 83 | Kasım 2019

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,****San. ve Tic. A.Ş. adına**

Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni

Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Katkıda BulunanlarCana Erşen, Cihan Ülsen, Selim
Karlıtekin, Emek Erez, Okan Çil, Murat
Erşen, Şeyda Öztürk**Yönetim Yeri:**Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212)
3463635
e-mail: info@gazeteduvar.com.tr
Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Güney Koreli yazar ve kültür kuramcısı Byung-Chul Han'ı yeni sayımızda kapağımıza taşıdık. Han, 1980'lerde Almanya'ya taşınarak felsefe, Alman edebiyatı ve Katolik teolojisine yoğunlaştı. Freiburg'da doktorasını tamamladıktan sonra 2000 yılında Basel Üniversitesi'nin felsefe bölümüne katıldı. Han, araştırmalarında on sekiz, on dokuz ve yirminci yüzyıl felsefesi, etik, fenomenoloji, kültür kuramı, estetik, din, medya kuramı ve kültürlerarası felsefe gibi konulara yöneldi. Günümüz toplumuna dair çözümleme ve eleştirileriyle dikkat çeken Han'ın yeni kitabı Eros'un İstirabı, Aralık 2019'da Metis Yayınları tarafından yayımlanacak. Şeyda Öztürk'ün çevirisiyle okura sunulacak kitaptan "Teorinin Sonu" başlıklı bölümü ilk kez okurlarımıza sunuyoruz.

Byung-Chul Han'ın metinleri, bilakis birtakım personaları harekete geçirerek ithamlarını başka ağızlara yüklüyor. Böylece, bakışı kendi üzerlerinde toplayan figürler aracılığıyla itibar sahasını da inşa etmiş oluyor. Cana Erşen, Zamanın Kokusu üzerine bir polemik başlattı.

Byung-Chul Han, "Psikopolitika 'Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri'" metninde, "disiplin toplumu" ve "biyopolitika" gibi kavramları da tartışmaya açıyor. Emek Erez'in kaleminden...

Şair Cihan Ülsen Kokusuz zamanlarda güzeli kurtarmak - Byung-Chul Han üzerine 'tekrar' bir deneme ile bu sayımıza katkı sundu.

Byung-Chul Han'ın eski toplumlardan günümüze şiddetin tarihsel değişiminin temel uğraklarını tespit eden felsefi bir anlatı olan "Şiddetin Topolojisi" kitabı Sigmund Freud, Carl Schmitt, Gilles Deleuze, Michael Hardt ve Antonio Negrin'in tezlerine de eleştirel bir gözle bakmayı ihmal etmiyor. Okan Çil yazdı.

Çevirmen Murat Erşen, Byung-Chul Han'ın kaleme aldığı Güzeli Kurtarmak üzerine yazdı: Sanatsal olanın ya da güzelin zıttı nedir sorusuyla birlikte güzel olanı düşündüğümüzde en önemli ayırım noktalarında biri zamansallık olarak karşımıza çıkar. Güzeli olanın kendine has zamansallığını, tüketim nesnesinin zamanından ayıran zamansal kip...

Byung-Chul Han'ın Yorgunluk Toplumu'nda başlattığı tartışmaya bir katkı... Çevirmen Selim Karlıtekin, tam da Byung-Chul Han'ın savaş açtığı klasik felsefecilere cephe alır bir üslupla rap müzikten, 'layk' dünyasına uzanan bir perspektifle Yorgunluk Toplumu'nu irdeledi.

Marifet iltifata tabidir. İyi okumalar.

Anıl Mert Özsoy

Zamanın Kokusu'yla polemik

Byung-Chul Han'ın metinleri, bilakis birtakım personaları harekete geçirerek ithamlarını başka ağızlara yüklüyor. Böylece, bakışı kendi üzerlerinde toplayan figürler aracılığıyla itibar sahasını da inşa etmiş oluyor. Öyle ki, tercümenin soyundan gelen bir yazının da pekâlâ yoz bir biçim altında düzenlenebildiğini görüyoruz. Söz gelimi, bir arzuhalcinin ya da bir portre ressamının -aynıyı yeni bir dile aktarımına- “tercümesine” benzemiyor Han'ın üslubu; daha ziyade bir “ihbarcının” dili bu, “olay”ı daima kendi tanıklık payını silerek “tercüme” ediyor. Alıntılar, geçmişin günceli tehdidine alan açan ifadelerken, çağrışımlarla işleyen bu zihinde, nostaljik unsurlara dönüşüyor. Kendi imgesini değerli kılmak için, güvenli biçimde konumlandığı metinsel ağa yerleşik figürlerle onay- karşı onay ilişkisi içinde bir monolog yürütüyor.

Cana Erşen

Bir eseri tekrar-okumaya sevk eden motivasyon, bağ- rında hem unutuşun hem de hafızanın tanınmasını barındırır. Bu tanıma, büyük oranda, hiçbir mesele- nin başlangıç noktasında duramayacağımızın, köke- nin bir inşadan ibaret olduğunun, bir kurgu olarak otantikliğin, her okumaya sızan önceki bir okurun –“benden önce bir başkası”nın- güdümlendiğimiz koşulların, münasebetsiz üçüncülerin, “etkilenme endişesi”nin, “aşıklılık dehşeti”nin, dilin zorun- lu dolayımının bilgisiyle örülmüştür. Bu bilgi, hem tekrarlanmış bir dünyayı hem de dünyanın sayısız tekrarını önümüze serer ve aslında her okumayı bir yeniden-okuma biçiminde deneyime açar. Öte yan- dan her tekrar, parçası olduğu ebedi tekrar deneyi- minin bilgisine eriştikçe biricikleşir. Zira tekrarlar- dan türemiş sonsuz, aynı zamanda, sonsuzdaki her bir tekrarın çatallanmasından mürekkeptir. Yazmak da, bu anlamda, tekrarı çatallandırma cüretidir; o da, okuma gibi kendi tekrar-etliğini kurar ve dolayım- ların tarihsel envanterini çıkarmayı zorunlu kılarak, geçmişin sözünün anonimleştiği bir an açığa çıkarır. Yazma stratejileri, bu anonimliği müttefikine dönü- ştürme dinamiğince belirlenir. Yazar, geçmişte ken- disini bekleyen sözü bulur ve onu, şimdiki zamanın tekrarı niteliğindeki daha eski bir geçmişe iade eder. Yazıdaki bu törensellik, onun, köklerindeki yasanın tekrarı biçiminde kurulmuş olmasından kaynaklanır. Yazı, daima iktidarın alanıdır. Tekrar-okuma, kök- süz bir akışta beliren başlatma kabiliyeti ise, (tekrar-) yazma, bir nevi akışı sonlandırma hevesidir. Ama her yazıyı kesintiye uğratan bir tekrar-okuma da mevcuttur. Yazınsallığın erdemini düzenleyen de, okumayı kudretli kılan da bu mevcudiyettir. Dolayım- larına temasını yitirmemiş, tekrar-okumanın yerleştiği epistemolojiye kayıtlı en radikal yeniden-yazım şekli ise tercümedir. Demek ki “iyi” –ya da iyiliğini yitir- memiş- bir yazı, tercüme soyundan gelmelidir. Tabii, dünyaya sınırlarını veren Dil’in, o her an genişleyen evreni bağlamında bir tercümedir bahsi geçen; yazıl- mamışın okunura, kayıp zamanın geçmişe tercümesi

“

Düşünme, benliği merkeze koydukça, fantezi düşünceyi, retorik de dili ele geçirdi. Bugün teori, mutluluğun ve acının aşırılmış bir teklifi olarak pornografiktir. Zamanın krizi, ölüm siyaseti, hafıza çalışmaları, jestlerini yitirmiş beden, görselin egemenliğine karşı kokudan, akustikten, dokunmadan türetilen imajlar gibi temalar, bir endüstrinin ajandasına bağlanmış durumda.

gibi. Tercümede, özgünlüğe ilişkin telaş, yerini, benzerlikleri kollama kaygısına bırakır. Okunabilir olanın teatral ilkesinden kaynaklanan bir kaygıdır bu; taklidi, sahteliği, türlü hileyi barındırsa da yazının manipülatif evreninden esirgenmiştir. Başka bir deyişle, okumanın işleyişi teatral, yazmanın performatiftir. Okumanın teatrallığı, hakikatin çehresini, benzerliklerin kümelenmesiyle tesis eder; yazınsal alandaki performans ise, yalanın teşhiri olarak skandalın saklı kılınması ve bu saklılığın ebediyen yinelenmesi üzerine kuruludur. Performanslarla örülmüş bir yaşamın ikinci doğası gösteridir; böylece tarih de bir yeniden-gösterim dinamiğine indirgenmiştir.

Yeniden-gösterim, siyasalı iptal eder. Yazıdan kaynaklanan bu kesintinin yazınsal alana tekrar yansması ise, alıntılara, fragmanlara, alegoriye, mizaha, ironiye yüklenen felsefi değeri yıkıma uğratmıştır. Benliği yazıdan çekme, dehşeti kapsayarak iletme kabiliyetine sahip bu biçimler, bugün tam aksine, kariyerizmin, konformizmin, sinizmin, psikolojizmin araçlarına dönüşmüş durumda. Belirli dönemlerde teorinin cephanesi şeklinde işlevsel kılınmış bu yazım tarzları, artık, bir an için görünür olan, siyasalı kurma kudretine sahip pathosu yatıştırmak üzere devreye sokuluyor. Düşünme, benliği merkeze koydukça, fantezi düşünceyi, retorik de dili ele geçirdi. Bugün teori, mutluluğun ve acının aşırılmış bir teklifi olarak pornografiktir. Zamanın krizi, ölüm siyaseti, hafıza çalışmaları, jestlerini yitirmiş beden, görselin egemenliğine karşı kokudan, akustikten, dokunmadan türetilen imajlar gibi temalar, bir endüstrinin ajandasına bağlanmış durumda. İkincil hatta belki üçüncül literatürü oluşmuş eserler üzerine yazmak, çoğunlukla dolayımın gizlendiği bir benlik sunumuna dönüşerek görünürlük kazanıyor. Ülkemizde diğer felsefi eserlere oranla daha popüler olduğunu gözlemleyebileceğimiz Byung-Chul Han'ın kitaplarını da işte bu hatta konumlayabiliriz. “Ba-

şarılı” ve “parlak” bir stratejist Han, modern dönemin klasikleşmiş figürlerinden sağlam bir savunma mekanizması kurmayı asla ihmal etmiyor. “Yorgun” ve “şeffaf” topluma, “şiddetin topolojisi”ne ya da iktidarın neoliberal politikalarına ilişkin kabullerinin kalkanına dönüşen bir alıntı ve referanslar zinciriyle kuşatıyor metinlerini. Bu anlamda metinlerin arasında gezinen bir yazarın benliğinden ziyade, okumanın gücünü temellük eden bir fail ile karşılaşılıyor. Öyle korunaklı bir yazı ki bu, baskın kültürel kodlara dönük saldırı, siyasal anlamını kaybedip değersizleşiyor. Kavramlardan ziyade, kavramların aurasıyla iş görüyor Han; keyfi referanslar argümantasyonu eklektik kılıyor. Öte yandan, metnin, bu gibi eleştirileri karşılayabilecek sorumlu bir yazar-öznesi de yok; felsefe tarihinden soğurduğu figürlerin, örneğin Heidegger’in, Nietzsche’nin, Baudrillard’ın, Lyotard’ın, Arendt’in sömürgeleştirilmiş imgelerinin ardında hayalet bir yazar Han. Düşünürlerin, kendi dönemleriyle uyumsuzlukları törpülenmiş, çağa uyarlanmış ve çoğunlukla ehlileştirilerek tahrif edilmiş özetlerinden ibaret bir kolaj karşılıyor eleştirmeni. İmtiyazlı alanını bireysel bir kapanmayla kurmuyor Han’ın metinleri, bilakis birtakım personaları harekete geçirerek ithamlarını başka ağızlara yüklüyor. Böylece, bakışı kendi üzerlerinde toplayan figürler aracılığıyla itibar sahasını da inşa etmiş oluyor. Öyle ki, tercümenin soyundan gelen bir yazının da pekâlâ yoz bir biçim altında düzenlenebildiğini görüyoruz. Söz gelimi, bir arzuhalcinin ya da bir portre ressamının -aynıyı yeni bir dile aktarımına- “tercümesine” benzemiyor Han’ın üslubu; daha ziyade bir “ihbarcının” dili bu, “olay”ı daima kendi tanıklık payını silerek “tercüme” ediyor. Alıntılar, geçmişin günceli tehdidine alan açan ifadelerken, çağrışımlarla işleyen bu zihinde, nostaljik unsurlara dönüşüyor. Kendi imgesini değerli kılmak için, güvenli biçimde konumlandığı metinsel ağa yerleşik figürlerle onay- karşı onay ilişkisi içinde bir monolog yürütüyor.

“

İmtiyazlı alanını bireysel bir kapanmayla kurmuyor Han’ın metinleri, bilakis birtakım personaları harekete geçirerek ithamlarını başka ağızlara yüklüyor. Böylece, bakışı kendi üzerlerinde toplayan figürler aracılığıyla itibar sahasını da inşa etmiş oluyor.

“

Atomlaşmış zamanın asılı kaldığı minör birim ise bedendir. Öyleyse, zamanın mihenk taşı bedendir artık. “İnsanın elinde kendinden, küçük bir Benlikten başka bir şey yok.” diye yazar Han. Bu “dünya yoksunluğu”nda, beden de Tanrı’nın ikâmesi haline gelmiştir.

Yine, büyük oranda, açık, örtük referanslara ve bir dizi alıntıya düşülen şerhten oluşan eseri Zamanın Kokusu (1) ise, diskroniyi yani zamansal bozulmayı ve bunun tarihsel nedenlerini konu edinir. Temelde, çalışma buyruğunun, insan nosyonunu indirgediği “çalışan hayvan” tanımını üzerinde durur ve bu indirgemenin de eylemlilik yaşamının (vita activa) mutlaklaşmasından kaynaklandığını savunur. Felsefenin çok eski bir meselesini, “çivisi çıkmış zamanı”, yeneden gündeme getirir.

Kitabın temel kabulleri şunlardır: Yaşamdaki yönelimlerin süreksizliği, ereğin -bir zamanlar- zamanı düzenleyen ritmini zayıflatmıştır. Yaşam, belirli koordinatlardan yoksun kalıp yerleşikliğini yitirdiğinden, zaman da kendisine “tutunacak” bir dünya bulamamaktadır. Bu da zamanın bir tür savunma mekanizması geliştirmesine sebep olur; yaşamın kendisine değilse de yaşayan belirli formlara tutunarak işleyişini muhafaza eder. Fakat majör unsurlar yüzer-gezer halde bulunduğundan, zamanın yapısı dağınık bir hal alır ve en küçük birimlerden hareketle hizalanan zaman atomlaşır. Dolayısıyla zamanın hızlandığına ilişkin yanılğı da, uzamını yitirmiş zamanın atomlaşmasından kaynaklanan bir histir yalnızca. Atomlaşmış zamanın asılı kaldığı minör birim ise bedendir. Öyleyse, zamanın mihenk taşı bedendir artık. “İnsanın elinde kendinden, küçük bir Benlikten başka bir şey yok.” diye yazar Han. Bu “dünya yoksunluğu”nda, beden de Tanrı’nın ikâmesi haline gelmiştir. Yaşamı düzenleyen ilke, bu bedeni sağlıklı tutmak, ölümü mümkün olduğunca ertelemek üzerine kuruludur. Fakat tam da bu erteleme, animal laborans olarak insanın, ölümle ilişkisini bozar. Kendi ölümüyle teması türlü dolayimlarla mesafelendirilmiş beden, ömrün bitişindeki anlamdan yoksun kalmıştır. Yaşam kapanmamakta, bütünlüğüne erişmemektedir. Bu tür bir tamamlanmamışlığın içinde vuku bulan ölüm de daima uygun zamanı kaçırmış

bir ölümdür. Atomlaşmış zamanda, her türden eylem gibi ölüm de iz bırakmaz; her biri aynı olan, “radikal bir tekillik” içindeki atomlar, ölümün mührünü taşıyamaz. Yaşam, ölümü deneyimleyemez bir yapıdadır. Ölüm, zaman olmayan zaman’ın/ uygunsuz zamanın temasıdır artık ve bu nedenle de yaşamda birimler, geçişler, kapanışlar yaratamaz. Böylece şimdiki zaman mutlaklaşır ve tikel ölümleri kapsayamaz hale gelen yaşamda, radikal bir ölümlülük yaratır. Zamansal bozulmanın bu baskın dinamiği, öteki zamansallıkların da, kurgulanmış zamansallıkların da çeperini daraltmıştır. Oysa zamandaki krizin süreklilik arz etmeyen aşılma anları biçiminde okunabilir bunlar. Yine de bu okunabilirliğe erişmek için eylemlilik yaşamının, vita contemplativa (düşünümsel yaşam) ile birleşip dengelenmesi gerekir. Dolayısıyla kitapta, şimdiki zamandan tefekkürle çıkıştan, sona ermeyen başlangıçlara atılmak yerine sebat etmekten ve felsefi bilgiyi tetikleyecek duyulardan hareketle bu dengelenme imkânının koşulları üzerinde durulur. Zamanın hikâye kipinde tesisine dönük bir tekliftir bu; anlatının gerilimiyle yoğunlaşan zaman, sürem ve uzam kazanarak bozulmayı tetikleyen atomlaşmadan korunabilecektir. O halde çalışma buyruğundan uzaklaşarak tempoyu derin düşüncenin yavaşlığına ayarlamak gerekir. Yavaşlık, imajlar rejiminin tahakkümünden çıkışa olanak sağlayarak duyular hiyerarşisindeki yerleşikliği sarsar. Bu bağlamda, Çin’de zamanı kokuyla ölçen tütsülü saatlerden, çalışmanın ağırlığı ortadan kalkınca gelişen hafiflemeyle birlikte açığa çıkan “süzülen zamanın kokusu”ndan, Heidegger’in patika düşüncesinden hareketle anılan meşe odunu kokusunun, uzamış ve yavaşlamış, anlamlı bir sonsuzu temsilinden, yine ebedi olanın kokusuna erişebilen yegâne figür olarak homo doloris’ten (ıstırap düşünürü) söz eder Han. Tüm bu sayılanlar, koku-suz zamandan çıkışın minör uğraklarıdır. Bir diğer deyişle, bakışın parçaladığı gerçekliği, kokunun temsilleriyle onarma girişimidir. Kitabın alt başlığında ki “bulunma sanatı” ifadesi de, bu duyunun dildeki

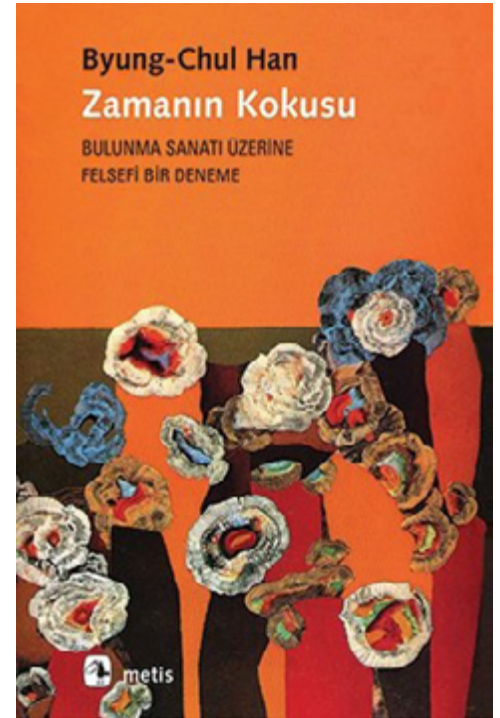
“

**Han'ın yazısı,
yazılmamış olan
ne barındırır?
Yazar, seleflerinin
geleneğini sürdüren
veya reddeden ya
da kendi kuşağından
teorisyenlerde
bulunmayan hangi
özgün içeriği
üretmiştir? Öyle ki,
atıf yapılan teorilerin
örneklem alanını
bile yenilemeyen bir
metin değil mi bu?**

işlevini şeylerin bedenine, bir mekânsallığa tercüme eder. Heidegger'in verweilen (bulunmak) ifadesini kavramsallaştırmasına atıfta bulunarak, “sürem sahibi dünyevi ilişkileri kendinde bir araya toplayan şeyler”e vurgu yapar Han. İkamet nosyonunu yeniden düzenleyerek şeyler'in geçişsiz bulunmasını esirgeyen bir tür kümeleme teorisi bu. Öyleyse, temaşa esnasında görselin tahakkümünü kıran dalgın bakışa çağırın bir eser denebilir Zamanın Kokusu için ya da şeylerin kokusunu duyan ama bu kokuyu dağıtmayan uygun mesafenin tasviri.

Eserin argümanları kat edildiğine göre, başlangıçtaki soru tekrar formüle edilebilir: Han'ın yazısı, yazılmamış olan ne barındırır? Yazar, seleflerinin geleneğini sürdüren veya reddeden ya da kendi kuşağından teorisyenlerde bulunmayan hangi özgün içeriği üretmiştir? Öyle ki, atıf yapılan teorilerin örneklem alanını bile yenilemeyen bir metin değil mi bu? Üstünkörü bir anımsamayla bile, eser boyunca kendisine atıf yapılmıyorsa da, fikirlerinin metni çok daha derinlikli bir şekilde önelediğini düşünebileceğimiz pek çok isim sıralamak mümkündür. Örneğin Bourdieu'nün Akademik Aklın Eleştirisi'nde skhole teriminin hem boş zaman hem de okul anlamını taşıması bağlamında yürüttüğü tartışma, Han'daki çalışma buyruğu düşüncesinin çok daha yoğun bir ifadesidir. Yine insan nosyonunu ergondan yoksunluğu bakımından ele alan Kojève'in “insanın shabbat”ı ifadesi, Agamben'in “İnsanın İş” makalesi ya da Nancy'nin Esersiz Toplum'u, Han'ın animal laborans olarak insana karşı yönelttiği eleştiriden çok daha nitelikli metinlerdir. Sonra, Han'ın kabul edilemez bir hamle ile Adorno'yu Heidegger ile buluşturduğu “mesafeli yakınlık” meselesi, insan doğasının yapaylığını tahlil eden Helmuth Plessner'de ya da “uygun mesafe” tezini akustik fenomenler bağlamında tartışarak Plessner'in analizlerini değerlendiren Helmut Lethen'in Soğuk Temaş'ında çok daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Örnekler elbette çoğaltılabilir ama özellikle “Güzel Kokulu Zaman Kristali” bölümündeki Proust yorumunda Walter Benjamin’e atıf yapılmamış olması, yazarın dolayımalarını saklı kıldığıının en açık kanıtıdır. Han burada, Proust’un anlatısal zaman pratiğine değinirken, Benjamin’in takımyıldızı epistemolojisi bağlamında geliştirdiği, benzerlikleri aynı zamansal ağa kaydetme öğretisini tüm tehditkâr içeriğinden soyutlayarak aktarır. Fakat daha da önemlisi, tüm bu saydığımız isimler, ziyadesiyle sofistike biçimde, tarih nosyonunu egemen lehine düzenleyen dinamikleri teşhir ederek, teorilerinin işlevini siyasal olana yönlendirirken, Han, tam aksine, egemenin süreklilik yanılısamasını çağın homojen zamansal pratiği olarak okur. Sanki iktidar yapılanmalarını işlemez kılan, ölüm siyasetini kesintiye uğratan, kültür endüstrisine karşı sanat eserlerinin aurasını gündeme taşıyan, politik doğruculuktan türeyen ahlakçılığa karşı mizahın yıkıcı gücüne başvuran, eşitlik talebiyle hukuku imha ederek mitik şiddete karşı duran bunca siyasal özne, bunca teori, hareket ve olay yokmuş gibi... Elbette şahsiyetinin bir önemi yok ama temsil gücü ve sembolik değeri açısından oldukça tehlikeli bir yazı bu. Sonuçta, dünyanın “burnu”nu yok sayarak zamanın kokusundan bahseden “felsefi denemeler” yazmaya talipseniz, nihayetinde tarihin çöplüğünden yükselen bir kokuya dönüşüyorsunuz.

Zamanın Kokusu, Byung-Chul Han,
Çev.: Şeyda Öztürk, 136 syf., Metis
Yayıncılık, 2018

Dipnot

Byung Chul Han’ın, *Zamanın Kokusu*, *Bulunma Sanatı Üzerine Felsefi Bir Deneme* (2018) eseri, Şeyda Öztürk’ün her zamanki titiz çalışmasının ürünü olan nefis bir çeviriyle Metis Yayınları’na neşredildi.

Kokusuz zamanlarda güzeli kurtarmak - Byung-Chul Han üzerine 'tekrar' bir deneme

Hayatı kaybediyoruzdur çünkü hayat verdiğinden fazlasını alamıyordur artık. Hayatı kaybedince zamanın kokusunun insandan firar etmesi ise mecburi olarak işliyor alınlarımıza. Hayatı ve zamanı eşitlediğimizde de Chul-Han'ın “Zamanı anlamlı kılan şey aynılığı değil, farklılığıdır” dediği yere geliyoruz.

Cihan Ülsen

*Yıl bin yıl önceki gibi bir yıl
Hiçbir şey bilmiyoruz,
Bilmiyoruz batışı,
Ne yok olmuş kentleri, ne de atların
Ve insanların boğulduğu akıntıyı.*

(Thomas Bernhard, Ayın Demiri Altında)

Hans Blumenberg Endişe Nehri Geçiyor kitabında, kandırılmış insanların ortasında kalan idrak sahibi bir insanın yalnızlığını göstermek üzere Arthur Schopenhauer'un bir anlatısını nakleder. Tüm saat kulelerinin yanlış ayarlandığı bir şehirde bu kişinin doğru zamanı gösteren bir saati vardır; hakiki zamanı yalnızca o bilir. Hikayenin vurucu noktası veciz bir soruda gizlidir: "Bir şehirde tüm saat kuleleri yanlış ayarlanmışsa kişinin doğruyu göstermesi neye yarar ki?" (1) Schopenhauer'un bu anlatısının bir benzerine kutsal kitabın Yasin Suresi'nde, "Şehrin en uzak yerinden koşarak gelen adam"ın anlatıldığı ayetlerde rastlarız. Kendilerini hakikate çağırarak için gelen elçilerin sözlerine kulak verilmesini isteyen bir adamın, idraki kapanmış kavmi tarafından öldürülmesine dairdir bu mesel.

Bu iki anlatı, gerçeği tüm açıklığıyla gören bir kişinin, toplulukları hakikatle buluşturmak adına ne ifade ettiği sorusundan daha fazla miktarda, bu davet için muhatap alınanların hidayet kavramıyla nasıl bir ilişki içinde olabileceği sorusunu güçlendiriyor. Bu sorunun en haklı gerekçesi de herkesin hakikatinin meşrebine göre şekil aldığı düşüncesidir. Burada, biz hakikat şehrinin meraklı/meraksız sakinleri için, gözümüzü açan ve körleştiren unsurlar ve kişiler arasında sürüp giden gündelik anlam yaşantımız, varlığımızı yaşatan ve öldüren şeylere göz yumup

yummamamıza göre, bizi hakikat şehrinde katil ve maktulun durmadan yer değiştirdiği bir oyuna çekiyor. Bu oyunun tam ortasında, kendisinin hangi safta değerlendirileceğini hesap etmeden, konuşan birileri hep olmuştur. Sayıları az da olsa bu birileri, toplulukların gönüllü bir teslimiyetle katili oldukları bilinçlerinin kurtuluşunu kendilerine rağmen onlara karşı onlar için savunmaktan geri durmamıştırlar. Onların bu direncinin kitlelerin hidayet direnciyle olan etkileşimi, dün olduğu gibi bugün de güzeli kurtarmak isteğinin nabzını tutmaktadır.

Bu anlatılar halkasına sözlerini ekleyebileceğimiz, Güney Koreli düşünür Byung Chul Han, bizi özgür ve diri kılacak olan hakikatin, duymak istemediğimiz hakikatler olduğunu kabul ederek, insanın tüm oralı olmama reflekslerine karşı gardını alarak, kitaplarında insandaki ölü ağırlılığın sebepleri üzerine bizi düşünmeye ve bir seçim yapmaya çağırıyor.

‘GERÇEK BÜYÜK KAYBEDİŐE’ GİDEN YOLLAR

Hayat; insanın bilinç ufuklarını eşsiz bir idrak hazzıyla kavrayabileceği yegane evre, kaybedilmeden önce hakikat adına bize sunulmuş en titizlenmemiz gereken imkandır. Hayatın kaybedilmesi ise yaşarken başlayan, insan zihninin ve bedeninin devinimleriyle ‘Gerçek büyük kaybediőe’ giden çok katmanlı yollarla varılan bir sondur. Chul Han, bu imkanın içini tartışıyor kitaplarında. Bunu yaparken de, hayatın ve insan ruhunun görünmez dişlilerinin olduğunu ve bunların bir ahenk, savaş, alışveriş ve öğrenme üzerinden birbirlerine – kah yaralayarak kah uyum içinde- geçmedikçe bu imkanın ziyan edilmiş olacağının altını çiziyor. Altını çizdiği yerlerde özellikle, aynılık ve tekrar arasındaki farkın, yaşamsal ve ölümsel karşılığı olacak kadar büyük olduğunu insana göster-

**Hayat;
insanın bilinç
ufuklarını eşsiz
bir idrak hazzıyla
kavrayabileceği
yegane evre,
kaybedilmeden
önce hakikat adına
bize sunulmuş
en titizlenmemiz
gereken
imkandır. Hayatın
kaybedilmesi ise
yaşarken başlayan,
insan zihninin
ve bedeninin
devinimleriyle
‘Gerçek büyük
kaybediőe’ giden çok
katmanlı yollarla
varılan bir sondur.**

mek, cennet ve cehennem tanımlamalarıyla bu karşılığın ruhun ızdırabındaki ya da memnuniyetindeki izdüşümünü şehrin sakinlerine işaret etmektir.

Bu yolda, Chul Han'ın, hayatın ve bilincin dinamizmi için görülmesi gereken aynılık ve tekrarın farkı ile bize işaret ettiği nokta Zygmunt Bauman'ın da işaret ettiği insanın seçimlerine ve özgürlüğünün bilincinde olmasına dair fikirleriyle kesişiyor. Bauman, ilk kırılmanın, ilk hayatın içinde başlayan ölümün, insanın özgür iradesiyle ilişkisinde saklı olduğunu söylüyor. Bu bölümü, yazının girişindeki katil ve mak-tul tanımlarının insan eylemlerinde durmadan yer değiştirmesini, insanın kendi özgürlüğüyle ilişkisini düşünerek okumak gerekmektedir.

Bauman, insanların bugünlerde, zorlama ve baskıyla değil ikna ve baştan çıkarma yoluyla standartlarını oluşturduğunu ve boyun eğmenin dışarıdan gelen zorlayıcı bir güç nedeniyle gerçekleşiyor gibi görünmekten ziyade, özgür iradenin bir tezahürüymüş gibi görünmesinden bahis açar. Bu boyun eğme/riayet etme halinin de son derece esnek standartlara karşı, değişen durumlara olağanüstü bir şekilde adapte olabilen, yumuşak bir boyun eğme olduğunu eklemeyi de unutmaz. (2) Bauman, akışkan modern dünyada insanın kendi özgürlüğünden gönüllü bir teslimiyet içinde feragat ettiğini savunurken, Chul-Han kısmi itirazları ile bahsi yükseltiyor. Vazgeçilenin sadece özgürlük olmadığını, hayatı kaybetmekte olduğumuzu (bazı vurgularda hayatı kaybettiğimizi bile söylüyor aslında) beyan ediyor.

“

Bauman, akışkan modern dünyada insanın kendi özgürlüğünden gönüllü bir teslimiyet içinde feragat ettiğini savunurken, Chul-Han kısmi itirazları ile bahsi yükseltiyor. Vazgeçilenin sadece özgürlük olmadığını, hayatı kaybetmekte olduğumuzu beyan ediyor.

‘HAYAT MEKANİK BİR İŞLEYİŞE DÖNÜŞÜR’

Hayatı kaybediyoruzdur çünkü hayat verdiğinden fazlasını alamıyordur artık. Bu noktada, bu bozulan

ekonomünün can damarı, insandaki canlılık gösteren tekrar hareketinin durması ve yerinde sayma seçeneklerinin göz alıcı bir şekilde insanın ataletine hitap etmesi ile dar boğaza girmiştir. Dirilten tekrarların ve tekamülün özsuyu olan hayat; büyüsünü kaybeden, bir mucize göstermeyen, üretmekten çok tüketen, sayısız alternatif dünyaların kurulduğu mekanik işleyişe dönüşmüştür. Hayat elimizden alınmaktadır. Elimizde bir şey kalmadığı için de başta makineler olmak üzere dışsal zorunlulukların boyunduruğu altına girmektedir. Bauman'ın bahsettiği haliyle, bunu gönüllü bir şekilde yaptığımızı söylemeyi de ihmal etmeden.

“Kusura bakmayın ama gerçekler bunlar...” adlı röportajında Chul Han hayat üzerine şunu söyler;

“Zaten hayatın mucizesi budur, aldığından fazlasını üretebilmesidir ve aldığından bambaşka şeyler çıkarabilmesidir. Hayat budur. Hayat Geist demektir. Makinadan farkı budur. Ama her şeyin mekanikleştiği, her şeyin algoritmaların hükmüne girdiği yerde hayat tehlikededir. Ray Kurzweil gibi post-hümanistlerin hayal ettikleri makineleşmiş ölümsüz insan artık insan olamaz. Günün birinde belki teknoloji vasıtasıyla ölümsüzlüğe ulaşacağız, bunun için aynı zamanda hayatı yitireceğiz. Hayat pahasına ölümsüzlüğe ulaşacağız.”(3)

Hayatı yitirme pahasına, ölümsüzlüğe ulaşmak isteyen, bunu murat etmiş, kendinden geçercesine bütün kozlarını ortaya koymuş olan insanın eline geçen nedir? Ya da, bu paha karşısında feragat ettiğine karşılık elinde kalan nedir? Gönüllü bir teslimiyet içine girerken vazgeçtiklerimiz ne söylüyor bizlere? Kıyıda köşede unuttuğumuz ve -hiç olmazsa- gölgelerimize ait onca şey, bizden habersiz hangi kadere teslim olmaktadır?

“

**Hayatı
yitirme pahasına,
ölümsüzlüğe
ulaşmak isteyen,
bunu murat
etmiş, kendinden
geçercesine bütün
kozlarını ortaya
koymuş olan insanın
eline geçen nedir?
Ya da, bu paha
karşısında feragat
ettiğine karşılık
elinde kalan nedir?**

“

Hayatı yaşarken bir taraftan kaybettiğini hissettiğinde insan, zaman alıştığı hacminden çıkıyor. Hayatı ve zamanı eşitlediğimizde Chul-Han'ın “Zamanı anlamlı kılan şey aynılığı değil, farklılığıdır” dediği yere gelmiş oluyoruz. Farklılığın olmadığı yerde ise karşımıza “aynılık” kavramı çıkıyor.

Sorulara bir cevap bulmak niyetinde değiliz elbet. Herkesin cevabı kendine. Zira herkes, kendi cevabıyla kendi hesabını kendi görecektir. Chul-Han tam burada “düşünmek ve tefekkür etmek” ile bu kan götüren meselenin üzerine yürünmesi gerektiğini vurguluyor. Kendi sesinden dinlersek;

“Günümüz zaman krizinin önemli nedenlerinden biri, *vita activa*'nın, eylemlilik yaşamının mutlaklaştırılması. Bu mutlaklaştırma, insanı bir animal laborans, ‘çalışan hayvan’ derekesine indiren bir çalışma buyruğuna yol açıyor. Gündelik hayattaki hiperkinezi, aşırı hareketlilik, insan yaşamındaki tefekkür unsurunu, durma becerisini ortadan kaldırıyor. Dünyanın ve zamanın kaybına yol açıyor. Zaman krizi, *vita activa* kendi krizinin tam ortasında *vita contemplativa*'yla tekrar birleştiğinde aşılabilir ancak.”(4)

Hayatı kaybedince zamanı da kaybediyor insan. Tam da bundan olsa gerek hayatı kaybedince zamanın kokusunun insandan firar etmesi ise mecburi ve sarsıcı bir hal olarak işliyor alınlarımıza. Hayatı yaşarken bir taraftan kaybettiğini hissettiğinde insan, zaman alıştığı hacminden çıkıyor. Hayatı ve zamanı eşitlediğimizde Chul-Han'ın “Zamanı anlamlı kılan şey aynılığı değil, farklılığıdır” dediği yere gelmiş oluyoruz. Farklılığın olmadığı yerde ise karşımıza “aynılık” kavramı çıkıyor.

Aynılık bir cehennemdir. Aynılığın cehenneminde hakikate yer yoktur. Cehennem tasvirleri aynılık üzerine hikaye edilir. Sürekli devam eden, değişmeyen, değişmedikçe daha çok acı veren olaylar silsilesidir cehennem. Bunu isteyen ateşle, isteyen akıp giden zamana öylece bakakalmakla, isteyen de dolduramadığı can sıkıntısının zalimliği ile resmedebilir. Nihayet gerçek değişmiyor çünkü. Aynılığın hüküm sürdüğü bu cehennemde hayata ve elbette zamana yer yoktur.

‘HAYAT AYNILIĞIN KIYISINA VURMUŞTUR’

Gündelik hayatımızı Harold Ramis’in 1992 yapımı filmi “Groundhog Day” kahramanı üzerinden ve Chul Han’ın anlatmaya çalıştıkları ile resmetmeye çalıştığımızda ilk elden söyleyeceğimiz şu olacaktır: Bütün bir hayat aynılaştırmıştır. Bütün günler ve geceler, tavır ve davranışlar, söz ve eylemler aynıdır. Bir güne sıkışan ve sürekli aynı günü yaşayan “Groundhog Day”in kahramanı geldiğimiz bu zaman aralığında kötü bir şaka olmaktan çıkmıştır artık. Her şeyin kopyasının kopyasının kopyası olarak kayda geçen hayatlarımız, bir kurgunun içerisine yerleşmiştir. Epizotlar halinde yaşıyor olmamızın başka bir açıklaması yoktur. Bu açıdan aynılık, sterildir, korunaklıdır. Şeffaflık ve yorgunluk toplumunun yol işaretçiklerindedir. Hayat bu aynılığın kıyısına vurmuştur.

Olumsuz olanın yani negatifiğin karşısında olan aynılık, güzelden yana değildir. Güzeli aramadığı gibi güzelin yol göstericiliğine de ihtiyaç duymaz. Mekanik yapısı bunu emreder çünkü. Aynılığı bir fiile nakşedeceksek bu sevmek (to love) değil beğenmek (to like) olacaktır ancak. Beğenmek, sertlikten azade edilmiş bir sarsıntıdan yoksunluktur. (5) Bu kadar rağbet görmesi acı vermemesindedir. Aynılık, yapaylıktan doğmuştur. Aynılığın karşıtı ise tekrar ve tecrübedir Chul-Han’a göre. Aynılık olumluluğu, tekrar olumsuzun alanında nefes alır çünkü. Dolayısıyla tekrar, tecrübede hayat bulur. Tekrarın insanın ruhunu ve zihnini sürekli diri tutması bundandır. Tekrar, tecrübe ile yıkanmaktadır en sonunda. Tecrübe ise “kişinin kendisini tehlikeye maruz bırakmak zorunda olduğu bir karşıdan karşıya geçişe benzer.”(6) Martin Heidegger’in deyimiyle pekiştirirsek: Acı ve yaralanma yoksa aynı, alışıldık, adet olan devam eder. Tecrübe (...) özünde acıdır. Tekrar ve tecrübe negatif

“

Olumsuz olanın yani negatifiğin karşısında olan aynılık, güzelden yana değildir. Güzeli aramadığı gibi güzelin yol göstericiliğine de ihtiyaç duymaz. Mekanik yapısı bunu emreder çünkü. Aynılığı bir fiile nakşedeceksek bu sevmek (to love) değil beğenmek (to like) olacaktır ancak. Beğenmek, sertlikten azade edilmiş bir sarsıntıdan yoksunluktur.

alanday yer aldığı için belki de bağlayıcı olandır ve sadakatle sürekli bir alış verişı vardır.

Heidegger'in vurgusu önemlidir. Acı ve yaralanma yoksa alışıldık, adet olan devam eder. Aynılığın hükmü hayat üzerine karar vermeye başlar. Tam da bundan dolayı doğal olanda ve doğal zamanda aynılık yoktur, sürekli bir yenilenme vardır. Kendi içinde daimi bir tazelenme olması itibari ile aynılığın karşısındadır tekrar. Geçmişin durmadan gelecekte tazelenmesi bundandır. Tabiat tekrarda zamanı yaşar. İnsan tekrarda tecrübe eder hayatı. Zaman, tekrarın ritmik vurgularında hissettirir kendini. Tabiat, hayat, zaman ve insan tekamülün hamurunda yoğrulmuştur.

Chul-Han önümüzde bir seçim olduğunu söylüyor ve nihayetinde bu seçimin sonucunda nereye varacağımızın da belirleneceğine vurgu yapıyor. Aynılık ya da tekrar... Sözcüklerin yerlerini değiştirsek şu belirlemeyi yapıyor bir anlamda: Hayat krizi, aynılığın kendi krizinin tam ortasında 'tekrarla' tekrar birleştiğinde aşılabilir ancak.

Hayatı nasıl tanımladığınız önemlidir elbette. Zira aynı anda hakikati de tanımlıyorsunuz demektir bu. Hakikate giden cesaretin, tüm önleyici tedbirlerin alındığı pohpohlanmış bir iyi hissetme zorunluluğundan değil, hayal kırıklığı hakkı ve yaralanma üzerinden beslendiğine dikkat çekmek gerekiyor. "Bence hayal kırıklığı bir insan hakkıdır ve bu bir şekilde bizim insan olduğumuzu kanıtlar çünkü eğer nefes almıyor olsaydık hayal kırıklığına da uğramazdık" diyen Eduardo Galeano da hayatı tanımlarken aslında hakikati de tanımlamıştır. Hayal kırıklığını bir insan hakkı olarak görmek, aynılığın cehenneminden sıyrılmaktır çünkü.

“

Chul-Han önümüzde bir seçim olduğunu söylüyor ve nihayetinde bu seçimin sonucunda nereye varacağımızın da belirleneceğine vurgu yapıyor. Aynılık ya da tekrar... Sözcüklerin yerlerini değiştirsek şu belirlemeyi yapıyor bir anlamda: Hayat krizi, aynılığın kendi krizinin tam ortasında 'tekrarla' tekrar birleştiğinde aşılabilir ancak.

“

Düşmek yaralanmaksa, yaranın olumsuzluğu ya da tekrarının çirkin yüzü kaçınılması gereken olarak hayatımıza giriyor. Aynı kalarak yaralanmanın tüm olumsuz sonuçlarından uzak durulmasını salık verenin karşısında, tekrar tekrar düşmek ve ayağa kalkma cesaretini göstermek... Chul-Han'ın seçim bu dediği yeri de tanımlıyor.

Negatif olandan ayrılarak uzak durulması gereken yere kendini konumlandırmak meselesini düşünmek gerekebilir burada. Çünkü yara almadan hayatını tamamlamak aynılığın cehenneminde bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ideal uğruna bütün dikkatimizden feragat da ediyoruz. Aynılığın cehenneminde sunulan konforlardan biri bu.

“... Kişi kendisini yaralanmaya maruz bırakmadan başkasını göremez...Yaralanma olmadan hakikat yoktur; doğruyu almak, yani algılama da yoktur. Aynının cehenneminde hakikat yoktur!..”(7)

Bu nedenle, “düşmek” fiilinin, kelimenin bütün anlamları ile hayatımızdan çıktığını söyleyebiliriz. Düşmediğimiz yerden tanımlıyoruz ve anlamlandırıyoruz kendimizi. Düştüğümüzde yanımızda yöremizde kimsenin olmayacağından tutun da vücudumuzun deformasyonuna kadar birçok açıdan kaygı ve tedirginlik içindeyiz sürekli. Düşmek yaralanmaksa, yaranın olumsuzluğu ya da tekrarının çirkin yüzü kaçınılması gereken olarak hayatımıza giriyor. Aynı kalarak yaralanmanın tüm olumsuz sonuçlarından uzak durulmasını salık verenin karşısında, tekrar tekrar düşmek ve ayağa kalkma cesaretini göstermek... Chul-Han'ın seçim bu dediği yeri de tanımlıyor.

‘GEÇİCİLİK TOPLUMUN AMENTÜSÜDÜR’

İnsan bildiği ve inandığıyla yaşamadığı/yaşayamadığı için hayreti ve gayreti elinden alınmıştır. Hayretten ve gayretten soyunan insan artık sadece geçicidir. Geçicilik, şeffaflık toplumun amentüsüdür. Hayal kurmaktan yoksundur. Bundan dolayı

artık büyük ütopyalar devri kapanmıştır. Kendi sanal cennetinde varlığını doyurma telaşı hayatın abecesidir.

Aynı; bir şeyin rengini, kokusunu, tadını, sesini ve pürüzünü, kendi iç zamanını, ritmini kaybetmesidir. Tek tipleşme bir çeşit felçtir. Bu nedenle gelecek böyle bir durumda körlüğe nişan edilmiştir. Bu körlük zamandan yana olmayan aksine tam karşısında mevzilenen bir durumdur. Yarın ve dün artık bir yük olmaktan çıkmıştır. Zamanın adil olması insan lisanında retorik bir sözden fazlası değildir. Bugüne dair yaşanan uçuculuk gölgeden feragatla sonuçlanmıştır. Sonrasında bakiye hep, dili tutulan lisanlar olmuştur:

“Günümüzde lisan kalmadı – bir lisan yoksulluğu ve şaşkınlığı var. Lisanın dili tutuldu. Bir yanda müthiş bir gürültü var, iletişim gürültüsü, diğer yanda tuhaf bir dilsizlik. Ve bu sükûttan farklı bir şey. Sükût son derece güçlü bir ifade şeklidir. Susmak bir lisandır. Sükût konuşur. Sükût bir lisan olabilir. Ama gürültü lisansızdır. Geriye kalan dilsiz gürültülü iletişim, bu bir problem. Bugün bilgi dahi yok, enformasyon var. Bilgi enformasyondan tamamen farklı bir şeydir. Bilgi ve hakikat bugün kulağa oldukça antika terimler halinde yansır. Bilginin zaman strüktürü de farklı. Geçmiş ve gelecek arasında uzanır. Enformasyonun zamanı ise anlıktır. Bilgi yine tecrübe üzerine kurulur. Bir usta bilgiye tasarruf eder. Günümüzde acemilik teröründe yaşıyoruz.” (8)

“

"Günümüzde lisan kalmadı – bir lisan yoksulluğu ve şaşkınlığı var. Lisanın dili tutuldu. Bir yanda müthiş bir gürültü var, iletişim gürültüsü, diğer yanda tuhaf bir dilsizlik. Ve bu sükûttan farklı bir şey. Sükût son derece güçlü bir ifade şeklidir. Susmak bir lisandır. Sükût konuşur. Sükût bir lisan olabilir. Ama gürültü lisansızdır..."

‘ÖLÜM DE TEKTİPLEŞİYOR’

Kadim bir gelenektir: Ölen öldüğüyle kalmazdı. Ölenin söyleyecekleri devam ederdi. Fakat, acemi-

lik terörü ve tüm eylemlerimizin (vita activa) ve derin düşünce hayatımızın (vita comtemplativa) ana kumandasını elinde tutan iç ve dış lisanımız üzerinde yapılan nitelik ve nicelik katliamı ile ölen öldüğüyle, kalan ölememişliğiyle kalıyor artık. Ölüm de tektipleşiyor. Tektipleşmemesi için, bıraktığımız yerde hayatın ve zamanın eline bir anlamlı söz devretmiş olmamız gerekirdi. Tamamen biz'den, kendimizden olan bir şey. Lakin, lisan hunharca sakat bırakılınca göçüp giden'in yaşayıp giden'e anlattıklarının, masallarda ve eskilerin hikayelerinde kaldığı kabul ediliyor. Şimdi'nin hazzına ve kuru gü-rültüsüne hizmet etmeyenler çöp olup gidiveriyor. Kadim gelenekler ve ölümler bundan azade değiller. Hakikat şehri, ölenleri değil ama geride kalanları ile lisansız bir halde -Chul-Han'ın deyimiyle- zombilerle doldurulmuştur artık.

Saat kuleleri hala yanlıştır. Kimsenin zamanın adaletine güvenmediği aksine akrep ile yelkovanın umarsız takibine takılı kaldığı dönemlerden geçiyoruz. Her şeye rağmen şehrin öbür ucundan koşarak gelen insanlar hala aramızda. Yaralamak ve yaralanmak pahasına, sözün hükümden düşmesine razı gelmeyecek şekilde konuşmaya, uyarmaya, sarsmaya devam ediyorlar. Aynılığın cehennemine gönüllü olarak kendini yazdıranlara, bu yola teşne olanlara, hala duyuyorken kulağı olanlara tekrarın ve tefekkürün burçlarını işaret ediyorlar.

Bu yüzden belki de, hakikat şehrinde, uzun tıkanıklıkların öznesi olduğumuzu yoğun hissettiğim zamanlarda, sürekli ve tekraren "şehrin öbür yakasından koşup gelen adam"ı hatırlarım. Öleceğini bile bile şehir halkına hakikati söyleyen o insanı. Saatlere değil ama zamana inandığını söyleyen Galeano'yu da hatırlarım. Saatlerin aynı, zamanın hep tekrar ettiğini böylesine güzel söylediği için.

“

Her şeye rağmen şehrin öbür ucundan koşarak gelen insanlar hala aramızda. Yaralamak ve yaralanmak pahasına, sözün hükümden düşmesine razı gelmeyecek şekilde konuşmaya, uyarmaya, sarsmaya devam ediyorlar. Aynılığın cehennemine gönüllü olarak kendini yazdıranlara, bu yola teşne olanlara, hala duyuyorken kulağı olanlara tekrarın ve tefekkürün burçlarını işaret ediyorlar.

“Çünkü saatler dardır, her şeyi almaz” diyen Melih Cevdeti’i de es geçmem. Hakikati başka bir yerinden yakalamıştır çünkü. Sonra Chul-Han... Eksiği ile fazlasıyla tüm saat kulelerinin yanlış olduğunu söylemeye cüret ettiği için. Duymamak üzerine hayatını devam ettiren insana, bu koku-suz zamanda güzeli kurtarmanın bir imkanı olabileceğini inatla söylediği için. Birbirlerinden bağımsız, aynı dikkatin ve cesaretin evinden sözün meydanlarına dağılan bu insanların arasından geçerken Dante’nin Cennet, Cehennem ve Araf bölümlerinden oluşan İlahi Komedyasında arafta kalanlar için sorulabilecek sorudur belki de her şeyin önüne geçen:

“Karanlıklar ırmağı boyunca giderek, öncesiz ve sonrasız zindandan kaçan sizler kimsiniz?”

Kaynaklar

- 1- Hans Blumenberg, Endişe Nehri Geçiyor, Metis Kitap
- 2- Zygmund Bauman, Akışkan Modernite, Can Yayınları,
- 3- ZeitWissen, 05/2014, Niels Boeing ve Andreas Liebert “Kusura bakmayın ama gerçekler bunlar...” Chul Han, röportaj, Tercüme: Gökhan Gümüş
- 4- Byung-Chul Han, Zamanın Kokusu, Metis Yayınları
- 5- Byung Chul Han, Güzeli Kurtarmak, İnsan Yayınları
- 6- Byung Chul Han, Güzeli Kurtarmak, İnsan Yayınları
- 7- Kusura bakmayın ama gerçekler bunlar...” Chul Han, röportaj,
- 8- Kusura bakmayın ama gerçekler bunlar...” Chul Han, röportaj,

Bu Hayat Beni Merkür Retrosu: 2019 Mental Enkaz Hasar Tespit Raporu için tıkla

Byung-Chul Han'ın Yorgunluk Toplumu'nda başlattığı tartışmanın yankıları her yerde duyulabilir. Görünmez Komite'nin Yaklaşan İsyan'da deklare ettiği üzere 'depresyonda değil, grevdeyiz.' Ritalin basıp yaşatılmaya çalışılan zihinlerimizin, anti-depresanlara bağımlı hale gelmiş ruhumuzun yaşadığı siyasal ilişki kopuşuyla ya polisin ya da psikiyatrinin koğuşuna düşüyoruz. Düşenlerin müşterekleşmesi ve davranışsal bozukluklarının altındaki büyük arızayı ifşa edip, Şehinşah'ın Yak Yak Yak'da dediği gibi 'uygarlığa başkaldıran aşklar gibi' yıkıp yepyeni bir dünya yaratacağı yeni bir döneme girelim, bitsin bu ricat, bu menfur merkür retro.

Selim Karlıtekin

Hasbelkader bu linke tıkladınızsa, ki 57 sayfalık bir kitap(çık) üzerine birkaç yazının bulunduğu bir dosyada bu yazıyı seçmişseniz muhtemelen başlık dikkatinizi çekti, ekranın tepesinden arkaplanından google reklamlarından dikkatinize talip uyarılar ve bildirimlerle cenk ediyoruz demektir. DM gruplarından son aşko köpek-sefalet köpek kolajı ve bilimüm komiklik ekranınıza emojilerle B-52'denmişçesine düşerken Almanca'dan tercüme, kavram şelalesi felsefi bir müdahaleyi mesele edinen bu yazıda kalmak zor olacak, ama beklemediğiniz şekilde birazdan Türkçe Rap'ten, ritalin'den, beynin akmasından, mesainin bitmemesinden, dumanaltı nesillerden konuşacağız. Bir de bitmeyen merkür retrosundan.

Dertlerimiz öyle dermansız ve kozmos öylesine hain ki merkür gerilemelere doyamıyor. Sanki yaşamımızdaki her şey kozmik bir belirlenime maruz kalmış durumda, bizden bağımsız olarak yıldızlardan üzerimize akıyor yapış yapış bir talihsizlikler, elektronik cihazların ihaneti, bu iletişim gezegeni deprem sonrası telefon hatları gibi sürekli düdük düdük ediyor, ve Nesimi o yâr ile aramız hoş değil alacağın olsun, “Ne yapsalar boş göklerden gelen bir karar vardır,” bunu yıldızlar mı söylüyor şair? Karar almamalıyız, malum Merkür. Bu konuda bir tweet at, fav-rt garanti ey okur, ya herru ya merru sanayileşme çağının dünyayı ekolojik felaketle sıvayacağı harika bir on yıla giriyoruz, dünyayı mesullenmek nafile, zaten halin yok, netflix and chill! Instagram'ın “Keşfet”iyle sınırlandırılmış (ki artık elalemi stalk da edemiyoruz!!!) dünyamız büyük keşifler ve kaşifler devrinin kapanışını sessizce gerçekleştirdi. Görülmemiş yoğunluk ve hızdaki bilimsel atılımlarla atbaşı olarak dünyanın alevli meyveye dönmesine kalan yılların da sürekli günümüze yaklaştığı bir zamansallıkta debelenen bizler için (gizli özne: Y Kuşağı) ayık gezmek kısaca berbo ve “akineton'u fındıklı hoşbeş gibi tüket”seniz (Ceg, “Sonuna Kadar”) dahi sonunda Türkiye simülasyonuna

uyanıyorsunuz, çapağınızı silmeden Instagram'ı geri açıyorsunuz, Akaretler'deki reklam ofislerinin neon sloganları önünden pozlar, halkekmag, içkiliydi bilmem ne, add post to your story: "adfşldsfğş", derken gün bitiyor ve dev yorgunsunuz! Bir kısmınız yazının deneyselliğinden rahatsız, kiminiz konu neydi ki diye soruyor, bildirimler de birikti, Byung-Chul Han'dan bahsedelim.

Kitabın Türkçesi Açılım Kitap'tan 2015 yılında çıktı. 2013 sonunda editör olarak yayın haklarını almıştım, fakat kitabın dili ve muğlaklığı çevirmen-kaçıran olarak işlev gördüğünden basımı gecikti. Byung-Chul Han radarıma Sloterdijk ilgim sayesinde gitmişti. Die Zeit'dan Adam Soboczynski'nin 2010'dan yazısı Almanya'da çok satan olmuş bu tuhaf kitabı göçmenler bağlamında ele alıyordu. Sloterdijk'in göçmenlere ve Almancılara karşı önyargısını paylaşmayan çalışma arkadaşı ilgimi çekti. (1) Karlsruhe Sanat ve Tasarım Üniversitesi etrafındaki entelektüel kümeleme post-yapısalcılığı Almanlıkla harmanlayan, çoğu zaman eklektik ama her zaman şaşırtıcı bir ekol haline geldi. Kittler'in başını çektiği Alman Medya Ekolü'nün Sloterdijk'in Frankfurt hegemonyasına ve dogmatizmine açtığı savaşa kesiştiği yerde deli derişlerden bir taife doğdu. (2) Lacan'dan Deleuze'e ve Foucault'ya 60'ların felsefi patlamasına doğmuş yeni bir nesil, Amerikalılar gibi bu isimleri putlaştırıp, ezberleyip aynı makaleyi 100 kere yazmak yerine ellerindeki kavramsal araçlarla modernin tarihini yeniden yazmaya başladılar. Byung-Chul Han'ın yoğunluğu içinden çıktığı avangart kabilenin aşırı hususileşmiş tartışmalarından sebep fazlasıyla ekonomik. Böylesi bir kitabın çok satan olmasıysa son derece beklenmedik. Gelgelelim, kitabın çevrildiği dillerde yakaladığı bu başarı ve yazdığı diğer risalelere olan ilgi bu tuhaf söz işçiliğinin okuru cezbeden gücünün delili. Bir sonraki cümlenin öncekiyle bayrak yarışı yaparcasına sabırsızlandığı tuhaf bir üslubu var Han'ın:

“

Byung-Chul Han'ın yoğunluğu içinden çıktığı avangart kabilenin aşırı hususileşmiş tartışmalarından sebep fazlasıyla ekonomik. Böylesi bir kitabın çok satan olmasıysa son derece beklenmedik. Gelgelelim, kitabın çevrildiği dillerde yakaladığı bu başarı ve yazdığı diğer risalelere olan ilgi bu tuhaf söz işçiliğinin okuru cezbeden gücünün delili. Bir sonraki cümlenin öncekiyle bayrak yarışı yaparcasına sabırsızlandığı tuhaf bir üslubu var Han'ın

“

Foucault'nun öngördüğü ve fakat gözlemlemeye ömrünün yetmediği bu yeni epistemik kırılmaya dair Han ve Malabou gibi dip dalgıçları bizlere henüz idrakine varamadığımız, duyumsadığımız halde telaffuz edemediğimiz tektonik değişimler dair ilk haritaları sunuyor, bitimsiz merkür retromuzu yıldız haritamızda teşrih ediyorlar.

Normalde felsefe ehlinin gıyır gıyır ne kadar özel ve dikkatli kullanılması gerektiğine dair uzun girizgahlar yaparak ele aldığı kavramları Manisa Mesir Macunu Festivali'nde halka paketçikleri dağıtan dayılar gibi yağdırıyor. Kuşkusuz klasik felsefe camiası için bu bir skandal, dahası Ortaköy waffle'cuları gibi psikolojiden felsefeye, siyasetten estetiğe, otoritelerin yüksek müsaadelerinin arzolanması gereken alanları birbirine kırıp geçiriyor. Bunu yaparken tartışmıyor, geçiş izni istemiyor, pasaportu olmadan, sınır çizgilerini aşındırıyor. Üslubundaki bu delifişek hergelelik, nefes nefese yapılan bu parkursuz koşu, bu yazıda da az çok tekrarına yeltendiğim metod okura elindeki arayüzün veremeyeceği sinaptik hızlanmayı tecrübe ettirmek. Düşüncenin yoksullaşmasına ancak düşüncenin doz aşımı çare olabilir, yorgunluk ancak yapmama ile aşılabılır.

AÇILIŞ SALVOSU!

Byung-Chul Han'ın açılış salvosu bir süreksizliği işaretliyor. Soğuk savaşla birlikte sona eren iç/dış – dost/düşman çağının yerini sinirsel bir devrin aldığını duyuruyor. Derrida'nın öğrencisi Catherine Malabou da 'Beynimizle ne yapmalıyız?' da (2004) (3) Boltanski ve Chiapello'nun 'Le nouvel esprit du capitalisme'ini ('Kapitalizmin Yeni Ruh'u', 1999) takiple kapitalizmin yeni cephesinin beyin, yani sinirsel ağlarımız olduğunu belirtir. Foucault'nun son derslerinde vurguladığı üzere neoliberalizm Ben'in kendisi üzerine çalıştığı yeni bir öznellik modeli öngörür. Foucault'nun öngördüğü ve fakat gözlemlemeye ömrünün yetmediği bu yeni epistemik kırılmaya dair Han ve Malabou gibi dip dalgıçları bizlere henüz idrakine varamadığımız, duyumsadığımız halde telaffuz edemediğimiz tektonik değişimler dair ilk haritaları sunuyor, bitimsiz merkür retromuzu yıldız haritamızda teşrih ediyorlar.

“

Byung-Chul Han'ın immünolojik çağ dediği iç-dış farklarının çeşitli figürlerle teksir olduğu ve Fark'ın temel işlemci olduğu dönemi total farksızlaşma çağı takip ediyor. En büyük rakip düşman çeteler değil tüm zaaf ve sıkıntılarıyla kendimiziz artık.

Eğer dost-düşman çağının son büyük şiirinin Gangsta Rap olduğunda anlaşabilirsek, 1986'da kurulan Compton çıkışlı N.W.A.'nın 1991'de, Sovyetlerle aynı yıl dağılmasını da iyi okumalı. Fuck the Police'le televizyonları sarsan N.W.A.'nın "Niggaz4Life" albümüyle vedasından sonra pek tabii ki Gangster rap yapılma-ya devam edildi. Gelgelelim bu ancak soğuk savaşın hangover'ı olarak, dost-düşmanın açık ve net olduğu güzel günlerin savaş sonrası yad edilişi olarak okunmalı. Büyük savaşın peşisıra savaştan başka bir hayatı bilmeyenlerin kendi şimdilerine her geçen gün biraz daha geç kalarak sürdürdükleri bir ısrardan ibaretti. 2pac, Mobb Deep, Notorious B.I.G. ve diğer büyük ghetto ozanları savaşın arka sokaklardaki devamına odaklansalar da bizzatihi savaşın kendisinin dönüşünün farkındaydılar. Clinton'lı yıllar ve Rap'ın MTV'leşmesi olarak görülen dönem bir yandan da ideolojilerin savaşının sona erip, yeni neoliberal statükonun tesisi sürecine denk geliyor. Kıran kırana savaşların, kurşunların havada uçuştığı karşılaşmaların yerini madde bağımlılığı, aile içi şiddet, ilişkiler ve altın zincirlerle çevrili bir lüks dünyası alıyor. Byung-Chul Han'ın immünolojik çağ dediği iç-dış farklarının çeşitli figürlerle teksir olduğu ve Fark'ın temel işlemci olduğu dönemi total farksızlaşma çağı takip ediyor. En büyük rakip düşman çeteler değil tüm zaaf ve sıkıntılarıyla kendimiziz artık.

Negatifin, olumsuzlamanın ıskartaya çıkarıldığı bu dönem, bu pozitiflik ifratı, her şeye rağmen gülümsememizi bize öğütleyen bu kişisel gelişim cehenneminde örselenmeye doyamıyoruz. Herşey mümkün! Dünya senin! Yes we can! Tüm farklılıklar birarada! Herkes istediği şeyi olmaya özgür! derken derken yeni çok daha derin bir esarete kendi fiillerimiz fail oluyoruz iddiasında Han. Bunu ilk kez kendisi dile getirmedi, ama bu kadar havaifişekli bir ifadesine nadiren denk geliyoruz. Yeni zamanların işaretçisi bu kapsayıcı ve doyurucu şiddetin içkinliği bizim bizzatihi ic-

racısı ve gönüllüsü olmamızdan ileri geliyor. Kişilerin kendi müteşebbisliklerini üstlendikleri, portfolyoya dönüştükleri, portfolyolarının altında kaldıkları (sosyal medya profillerinizde vitrine sunduğunuz personalarınız, yan çarlarınızın toplama işlemiyle toplanma imkanını yitirmiş o garip yığınından bahsediyoruz) ve en nihayetinde kendilerinden mürekkep bir mental enkaz altında kalakaldıkları bu şekli şemali kaymış ve içerikten yoksun şeye performans toplumu desek de ‘toplum’ burada kendisini niteleyen performans buyruğunun daimi olarak aşındırdığı silinen bir idealden fazlası değil.

BYUNG-CHUL HAN BİREYÇİLİK ELEŞTİRİSİNİ HAK ETMİYOR

Han’ın odağı tükenmişlik sendromundan yüksek dikkat eksikliğine, şimdilerde neredeyse herkesin DSM-5’in 2. bölümün ‘sinirgelişimsel bozukluklar’dan seç beğen al şeklinde kendine yakıştırdığı envai çeşit sinirsel arızaya kayıyor. Han’ın pek çok eleştirmenin kendisine yönelttiği bireycilik eleştirisini hak etmediği fikrindeyim. Burada Han kapitalizmin neoliberal öznelliğe dair ürettiği söylemi yeniden-üretmiyor, aksine daha üst bir perdeden bu söylemin epistemik yapısını serimliyor. Sloterdijk’in Du mußt dein Leben ändern (Hayatını Değiştirmelisin, 2009) namvar magnum opus’una tam da bireyciliği yüzünden itiraz ediyor ve toplumu değiştirmeli diye ekliyor. Han’ın neoliberal söylem içerisinde performansın merkeziliğini tebarüz ettirmekteki ısrarlı tutumunu, toplumsal ve direnişi unutuşuna bağlamak haksızlık olacaktır.

Tüm iyi yazın örnekleri gibi Han’ın kitabı da yön gösterip, çıkışı göstermek yerine şimdiki kateden ve yarını takvimlerden silen çelişkileri ifşa etmekle yetiniyor ve okurda kendi exodus’unu örgütlemesi için arzuyu harekete geçiriyor. Han “İyi bir hayat yaşama kaygısı,

“

Tüm iyi yazın örnekleri gibi Han’ın kitabı da yön gösterip, çıkışı göstermek yerine şimdiki kateden ve yarını takvimlerden silen çelişkileri ifşa etmekle yetiniyor ve okurda kendi exodus’unu örgütlemesi için arzuyu harekete geçiriyor.

kaldı ki buna başkalarıyla yaşamayı başarmak da dahildir, gitgide hayatta kalma kaygısına doğru dönmektedir” (sf. 24) tespitiyle bizi Batı'nın siyasal tahayyülüne içkin farzettığı bir ilkeden ne kadar uzaklaştığının altını çizer. ‘İyi Yaşam’ın yerini sağkalmın aldığı bir toplum bildiğimiz anlamda bir toplum olmaktan çıkar. Arap Baharı’ndan Gezi’ye, Şili’den Lübnan’a kitlelerin “hayatta kalma kaygısı”na mecbur edilmeye isyanları güncelin sınırlarını çiziyor. Bu anlamda 50 Cent’ten sonra gangsta rap bir ölüp, bin kere doğmuştur denilebilir. Artık açık ve sarıh, tarafların maruf olduğu bir savaş yoktur, ama bitimsiz, ekseriyetle kendi kafatasımızın içinde bir savaş süregider. Rap’ın küresel ölçekteki yükselişini okumak için önemli bir fırsattır bu: Rap MTV pohpohladığı için, altın kolyeler ve lüksten dört köşe olma hayalleri sattığı için değil, sağ kalma-ya çalışanlar için ertesi günü mümkün kılacak direnci sağladığı için dinleniyor. Rap kitlelerin afyonu, şimdiki zamanın soundtrack’i evet, ama kalpsiz ve depresif bir dünyada kalp işlevi görüyor. No.1’in Türkçe Rap’in en etkili albümlerinden addedilen “Sen Kötü bir Rüyasın”ı (2014) ‘ilaçlarla üzüntüler’in kişiyi bölüştüğü, ‘gürültüler içinde silik’leştirdiği bir dönemde ‘ölümü deneyip, yaşama yenilen’lere yarını edebilmeleri için felaketi boşverme sanatını öğretir. Madde ve/ya ritimle, bu depresif gerçeklik ancak rüya alemine tahvil edilerek yaşanılabilir kılır. Bifo’nun Kahramanlık Patolojisi’nde (çev. Nalan Kurunç, Otonom Yayınları, 2018) belirttiği üzere ‘Kapitalist Mutlakiyet’ çağında psiko-patik aşırı uyarımdan ve panikten harcanıyoruz. No.1 ekolü Şam ve Loki Onüç gibi rapçiler bu izleği farklı şekillerde soruşturuyor. Loki’nin Mental Boom EP’si ‘Kalmadı Xamanım’la açılıyor: zaman’ın xanax’tan tamamen farksızlaşıp xamanlaşır. Bipolar dünyanın katmanlarını arşınlarken Onüç ‘içten fethe-dilişi’nin haritalar, psikiyatri koğuşunun genişleyerek dünyanın yerine ikame edildiği bir gerçeklikten bildiriyor: “beynim dökülüyor yastığıma / Bilincimin temelleri hasta (ah) / bu Mental Boom hatta.” (Gecenin Renkleri)

Dumanaltı nesillerin kendine yazdığı reçeteyi doğru okumak lazım. Depresyondan felç olmuş bireylerin sırayla birbirlerinden vardiyayı devraldığı bir zamanda sonsuzluk fikri tüm ulviliğini yitirirken, yerine ileri kapitalizm çağının geleceğimizi çoktan fiyatlamış ve her geçen gün boyunduruğu makrokozmiğe, evrene kazınan gerçekliği doluyor. (4) Şam'ın 'Karanlık Zaman'ında kuşkunun sanrıların sonsuzluğun manzarasını kapadığı, ibrenin hep boşa döndüğü bir zamansallıkta çıkış ancak "geriye koşmak"la mümkün. Peki koşulacak geri neresi? İlerleme Miti'nden çıkış hangi ricatla mümkün? Han'dan hareketle diyebiliriz ki 20. yüzyıl kükreyen yirmilerle dönüştü, 21. yüzyıl- sa öfkeli yirmilerle yeni bir siyasal formu doğuracak.

Han'ın öfkeye biçtiği görev ("bir duruma ara verebilme ve yeni bir durumun ortaya çıkabilmesine izin verme yetisi" [sf. 39]) ve onu kızgınlık-gerginlik tarzı bireysel duygulanımlardan farklılaştırmasının üzerinde özellikle durmalı. Öfke'nin şu ya da bu'dan ziyade bütünü olumsuzlayan radikal imkanını kuvveden fiile çıkarmak ve kitleselleştirmek önümüzdeki on yılın sınavıdır. Yasalara ve toplumsal teamüllere saygıdan tahriş olduğumuz bir siyasal düzlemde öfkenin öne çıkarılması şüphesiz birçok riski barındırıyor. Bu vurgu pek çok siyaseten doğrucu liberal için Han'ı sağcı siyasetle aynı altyapıyı paylaşan bir figür haline getiriyor. Ne de olsa bu 19. yüzyılın Habermasçı rasyonel şirinleri için siyaset rasyonelitenin alanında kalmalı. Han'a göre öfkenin istisna yaratma gücünün sağa terk edilişi liberal solu da pozitiflik rejiminin suç ortağı yapar.

Byung-Chul Han'ın Yorgunluk Toplumu'nda başlatıldığı tartışmanın yankıları her yerde duyulabilir. Görünmez Komite'nin Yaklaşan İsyân'da deklare ettiği üzere 'depresyonda değil, grevdeyiz.' Ritalin basıp yaşatılmaya çalışılan zihinlerimizin, anti-depresanlara bağımlı hale gelmiş ruhumuzun yaşadığı siyasal iliş-

“

Han'a göre öfkenin istisna yaratma gücünün sağa terk edilişi liberal solu da pozitiflik rejiminin suç ortağı yapar.

ki kopuşuyla ya polisin ya da psikiyatrinin koğuşuna düşüyoruz. Düşenlerin müşterekleşmesi ve davranışsal bozukluklarının altındaki büyük arızayı ifşa edip, Şehinşah'ın Yak Yak Yak'da dediği gibi 'uygarlığa başkaldıran aşklar gibi' yıkıp yepyeni bir dünya yaratacağı yeni bir döneme girelim, bitsin bu ricat, bu menfur merkür retro.

Dipnotlar

1. Han, Sloterdijk'a eleştirilerini 2013'te açıktan yapmıştır, bkz. "Die Politik verdünnt sich zur Geschwätzigkeit" (Der Standard, 26.5.2013) <https://www.derstandard.at/story/1369361693437/die-politik-verduennt-sich-zur-geschwaetzigkeit>
2. Antonio Lucci, "Sloterdijk, Macho, Byung-Chul Han" (14.5.2015) web: <https://www.doppiozero.com/materiali/filosofia/sloterdijk-macho-byung-chul-han>. Bu yazıda zikredilen diğer bir isim olan Thomas Macho'yu da gene editörü olduğum Açılım Kitap'ta ilk kez Türkçeleştirmiştik: Hayat Adaletsiz: Sükunetsizliği Korumalım, çev. M. Sami Türk, 2017.
3. Aslen 2004'te yayımlanan bu kitabı Türkçe şahsen çevirdim (Küre Yayınları, 2016). Bu baskıda Türkçe baskıya mahsus bir önsöz de bulunmakta.
4. Bkz. Ivan Ascher, Portföy Toplumu: Kapitalist Öngörü Tarzı Üzerine, çev. Uğur Gezen, Açılım Kitap, 2018.

Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri

Byung- Chul Han, “Psikopolitika ‘Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri” metninde, “disiplin toplumu” ve “biyopolitika” gibi kavramları da tartışmaya açıyor. Baskıcı, nüfusa dayalı, bedeni esas alarak uygulanan biçimleyici politikaların, hayatı denetleyen, özneyi silen, insanı sayılarla açıklayan siyasetin, kurumların desteğiyle bireyi “normalleştirme”yi amaçlayan uygulamaların, bugünü anlamakta yetersiz kalacağına işaret ediyor, Neoliberalizm ve dijital çağ ile birlikte başka bir aşamaya geçildiğini düşünüyor ve bahsettiği dönemin insanını konu ediyor.

“

Yazar, karşılaştırmalar ve örneklerle tezini savunurken Neoliberalizmin yeni iktidar tekniklerinin bireyin bedeninin de ötesinde bir hâkimiyete kavuştuğunu, zihnini denetim altına aldığını, onu kendisine gönüllü hâle getirdiğini, iletişimin kaybolduğunu, insanın “dijital bir panoptikon” tarafından âdeta esir alındığını dile getiriyor.

Neoliberal politikaların uç noktalara ulaştığı günümüz dünyasında, bildiğimiz kavramlar, içinde bulunduğumuz durumu açıklamakta zorlanıyor. Türkiyeli okurun yakından takip ettiğini düşündüğüm, Byung- Chul Han, son yıllarda Türkçeye kazandırılan metinlerinde de gördüğümüz gibi günümüz dünyasını ve insanını anlamaya çalışan kitaplarıyla dikkat çekiyor. Geçtiğimiz günlerde Metis Yayınları tarafından, Haluk Barışcan çevirisi ile basılan, “Psikopolitika ‘Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri’” adlı kitabında da yazarın bu konudaki anlamaya çabasını görebiliyoruz.

Byung- Chul Han, bu metninde, “disiplin toplumu” ve “biyopolitika” gibi kavramları da tartışmaya açıyor. Baskıcı, nüfusa dayalı, bedeni esas alarak uygulanan biçimleyici politikaların, hayatı denetleyen, özneyi silen, insanı sayılarla açıklayan siyasetin, kurumların desteğiyle bireyi “normalleştirme”yi amaçlayan uygulamaların, bugünü anlamakta yetersiz kalacağına işaret ediyor, Neoliberalizm ve dijital çağ ile birlikte başka bir aşamaya geçildiğini düşünüyor ve bahsettiği dönemin insanını konu ediyor. Ayrıca, içinde bulunduğumuz zamanın daha çok psikopolitikanın etkisi altında olduğunun altını çiziyor. Yazar, karşılaştırmalar ve örneklerle tezini savunurken Neoliberalizmin yeni iktidar tekniklerinin bireyin bedeninin de ötesinde bir hâkimiyete kavuştuğunu, zihnini denetim altına aldığını, onu kendisine gönüllü hâle getirdiğini, iletişimin kaybolduğunu, insanın “dijital bir panoptikon” tarafından âdeta esir alındığını dile getiriyor.

ZORLAYICI ÖZGÜRLÜK

Byung- Chul Han, konuyu tartışmaya özgürlük ile başlıyor, onun düşüncesinde özgürlük artık zorlamayı çağırıyor. Günümüz dünyasında özne, kendisi-

ni tasarlayan, yeniden icat eden bir proje. Bu projede özne için zoraki olan yok, gönüllülük var bu nedenle kendisini mükemmel bir projeye dönüştürme özgürlüğü ile birlikte devamlı performans gösteriyor. Eskiden “yapmalısın” olarak tanıdığımızın da sınırı artık yok, yapabilme var sonsuzca “yapabilme” özgürlüğü. Bu özgürlük hâlinde, dışarıdan bir baskı hissedilmiyor ama birey kapıldığı özgürlük yanılsamasıyla, kendisini yapmaya zorluyor ve mükemmel olana ulaşmaya çalışırken, tükenen, depresif bir kişiye dönüşüyor.

PERFORMANS ÖZNESİ

Neoliberalizmin hâkim olduğu bu dünyada kişi bir performans öznesi, efendisi olmaksızın köle, amaçsız bir girişimci ayrıca bu yeni özgürlük biçimi onu dertsiz bırakıyor oysa özgürlük kelimesi en çok dostlukla ilişkili. “İnsan kendini ancak iyi bir ilişkide, diğer insanlarla mutlu bir birliktelik içinde gerçekten özgür hisseder” diyor Byung- Chul Han ama Neoliberal rejimin tekilliğe yönelen politikası, özgürlüğü bir sömürü biçimine dönüştürürken, özneyi de yalnızlaştırıyor. Özgürlük artık topluluk içinde öznenin kendisini gerçekleştirdiği bir durum değil. Bu girişimci özne, kendi şirketinin kölesi, kendini sömüren patron, sınıf mücadelesini kendisiyle savaşa dönüştürmüş kişi. Bu kişi başarıya ve mükemmelliğe dolayısıyla da performansa odaklı çünkü başarısız olduğunda sorgulanan Neoliberal politikalar değil kendisi olacak. Neoliberalizm, bir öz-sömürü rejimi ve okları bireyin kendisine yöneltiyor. Topluluktan yoksun, bağların ve dostluğun olmadığı bu sistemde yalnızlık ve depresyon bu öznenin en büyük sorunu.

Tüm bunları arka arkaya okuduğumuzda felâket tellallığı yapıyormuş algısı oluşuyor. Ancak üzerine düşününce, özellikle dijital olanın yaşamımızın çok büyük bir alanını kapladığı bu dünya durumunda,

“

İnsan kendini ancak iyi bir ilişkide, diğer insanlarla mutlu bir birliktelik içinde gerçekten özgür hisseder” diyor Byung- Chul Han ama Neoliberal rejimin tekilliğe yönelen politikası, özgürlüğü bir sömürü biçimine dönüştürürken, özneyi de yalnızlaştırıyor.

“

Tüketerek, iletişimde bulunarak, hatta like'ı tıklayarak tabi oluruz tahakküm ilişkilerine. Neoliberalizm 'Beğendim' kapitalizmidir." Yazara, öznenin gönüllü olarak sistemin parçası olması konusunda katılabiliriz ancak disiplin iktidarı olarak açıkladığı biçimin de tam olarak ortadan kalktığı konusu soru işareti içeriyor fikrimce...

sosyal medya ortamlarında devamlı içerik üretme telaşımız, güvencesiz bir yaşama gönüllülüğümüz ve bunun getirisi olarak devamlı performans gösterme zorunluluğumuz, kendimizin patronu olduğumuzu sanarak attığımız tweetler, oluşturduğumuz içerikler ki Byung-Chul Han'ın kast ettiğinin “dijital bir pannoptikon” olduğu düşünülürse, maalesef yazar çok haksız değil.

AKILLI VE DOST İKTİDAR

Byung-Chul Han'a göre günümüz iktidar teknikleri disiplin iktidarı değil, tam tersine akıllı ve dost, baskılamayı değil müsamaha göstermeyi tercih ediyor, özne kendisini iktidar baskısı altında hissetmiyor ve bu iktidara kendiliğinden gönüllü hâle geliyor. Bu teknik öyle incelikli ve derinden işliyor ki kişi farkına bile varmıyor. Byung-Chul Han şöyle anlatıyor durumu: “Bizi teşvik eden ayartan özgürlükçü, dost çehreli iktidar, talimat ve emir veren, tehdit eden iktidardan daha etkilidir. Mührü 'like/beğendim' simgesidir. Tüketerek, iletişimde bulunarak, hatta like'ı tıklayarak tabi oluruz tahakküm ilişkilerine. Neoliberalizm 'Beğendim' kapitalizmidir.” Yazara, öznenin gönüllü olarak sistemin parçası olması konusunda katılabiliriz ancak disiplin iktidarı olarak açıkladığı biçimin de tam olarak ortadan kalktığı konusu soru işareti içeriyor fikrimce, son yıllarda özellikle sağ popülist siyasetin getirisiyle birlikte disiplin iktidarının çağrıştıran yeni baskı tekniklerini devreye soktuğunu bile söyleyebiliriz gibi geliyor bana. Ama şu düşünülebilir disiplin iktidarı günümüz politikasını anlamaya yetmiyor ona yeni teknikler ekleniyor Byung-Chul Han'ın bahsettiği “akıllı/dost iktidar” da bunun bir parçası. Ayrıca, disiplin iktidarının bir yönetim tekniği olarak biyopolitika, üreme, doğum ve ölüm oranları, sağlık gibi konuları düzenleyerek yaşamın her noktasında, tek tek beden-

lere kadar yayılan bir tahakküm kurmaya çalışır. Yazara göre ise biyopolitika, psyche'yi sömüren neoliberal düzene uygun değildir çünkü psişik olana ulaşamaz, ruhu içermez. Yine Byung-Chul Han'a göre, bunun sebebi demografi ile psikografi arasındaki farktan kaynaklanır, demografi ruha erişemez ama psikografi bireyin yaşam tarzından, fikirlerine, tüketim biçimlerine kadar ulaşabilir. Evet, psikografi belki özneye daha derinden nüfuz etme kapasitesine sahip ancak biyopolitikayı sadece demografiye indirgemek de sorunlu bana kalırsa, direkt olarak bedeni hedef alan bir iktidar tekniği çünkü tabi eğer bedeni ruhtan ayrı bir makine gibi görmüyorsak. Bence, beden ve ruhu bütün olarak alırsak ve bedeni etkileyen bir politikanın ruhu da etkileyeceğini söyleyebiliriz. Yazar biyopolitikayı biyolojik bir alanda değerlendiriyor ve neoliberalizmin bedensel olanla ilgilenmediğini, Psyche'nin farkına vardığını düşünüyor ve ekliyor: "... Böylelikle psikopolitikaya dönüş, günümüz kapitalizminin gayri maddi, gayri bedensel oluşuyla belirlenen üretim biçimine de bağlıdır. Şeyler değil, enformasyon ve programlar gibi şey olmayan varlıklar üretilmektedir. Üretici güç olarak beden biyopolitik disiplin toplumdaki kadar merkezi yer tutmaz. Verimliliği arttırmak için bedensel dirençler aşılmaz, psişik ya da zihinsel süreçler düzenlenir. Bedensel disipline ediş yerini zihinsel optimizasyona bırakır." Yani artık performans dayalı, sürekli verimlilik odaklı, öznenin bedeninden çok zihnine oynayan onu düzenleyen bir iktidar tekniği hâkim. Bu konuda da Byung-Chul Han'a hak verebiliriz ama kişisel fikrim psikopolitika belirleyici olsa bile Neoliberalizmin biyopolitikayı da bir o kadar etkin kullandığı yönünde. Belki de bu iki kavramı birlikte düşünerek, aralarındaki ilişkiyi çözümlemek sistemi anlamamızda daha işlevsel olabilir.

“

Yani artık performansa dayalı, sürekli verimlilik odaklı, öznenin bedeninden çok zihnine oynayan onu düzenleyen bir iktidar tekniği hâkim. Bu konuda da Byung-Chul Han'a hak verebiliriz ama kişisel fikrim psikopolitika belirleyici olsa bile Neoliberalizmin biyopolitikayı da bir o kadar etkin kullandığı yönünde. Belki de bu iki kavramı birlikte düşünerek, aralarındaki ilişkiyi çözümlemek sistemi anlamamızda daha işlevsel olabilir.

“

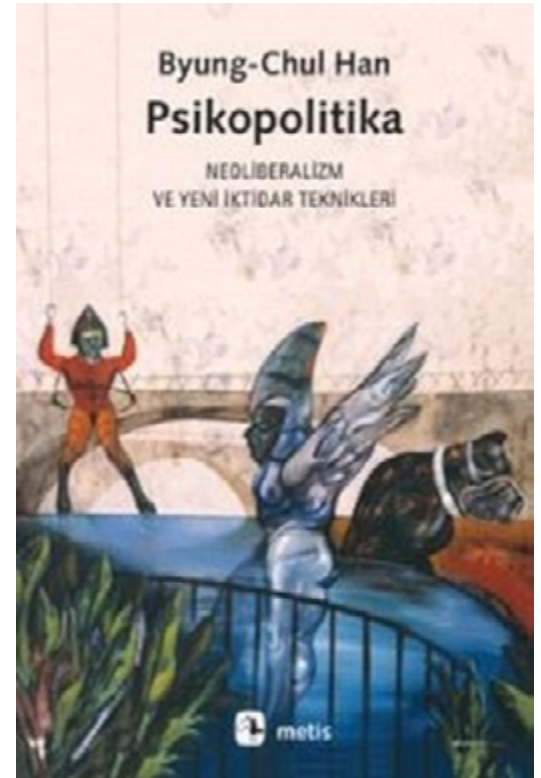
“Dijital Panoptikon, sakinlerinin kendilerini gönüllü olarak sergilemesinden yararlanır. Kendini sömürme ve kendini ışıklandırma da aynı mantığı izler. Her seferinde özgürlük sömürülür. Dijital panoptikonda enformasyonu irademiz dışında elimizden alan Big Brother bulunmaz. Kendimizi kendi isteğimizle sergiler, hâttâ çıplaklaştırırız.”

KENDİLİK MESELESİ

Byung Chul Han ayrıca Foucault'nun seksenli yıllardan itibaren “kendilik teknolojileri” ile ilgilenmeye başlasa da Neoliberal tahakküm biçimlerinin, “kendiliği” tamamen ele geçirdiğini, onu düzenlediğini, kendinin girişimcisi yaptığını, gönüllü kıldığını göremediğini iddia ediyor. Çünkü yazarın bahsettiği durumda özne kendi tahakkümünü, özgürlük yanılsamasıyla kendisi gerçekleştiriyor. Bu nedenle şöyle diyor Byung-Chul Han: “Özgürlük ve sömürüyü kendini sömürme şeklinde bir araya getiren bu iktidar tekniği Foucault'nun gözünden kaçmıştır.” Foucault Antik Yunan, Roma ve Hristiyanlıkta kullanılan itiraf yöntemlerinin öznenin kurulumunda, ona kendisine dair hakikati vermekte işlevsel kılındığını vurgular. Böylece, öznenin kendisine dair olanın belirlenimi bir iktidar ile sağlanır. Özne kim olduğunu çeşitli tekniklerle örneğin, günah çıkararak, kendinden olanı itiraf ederek bulur yani bir yönlendirici vardır kişinin kendi hakikatine ulaşmasında. (Ayrıntılı Bilgi için bkz. “Hermenötüğün Kökeni ‘Kendilik Hakkında-Dartmouth Konferansları,1980’”, Ayrıntı Yayınları, 2017). Byung-Chul Han Foucault'nun öznenin kendiliğin kurulumundaki payını keşfettiğini ancak bunu gönüllü bir özgürlük yanılsamasıyla yaptığını göremediğini daha iyi ifadeyle bu konudaki sözünü tamamlayamadığını düşünüyor anladığım kadarıyla. Sanırım burada atlanması gereken Byung-Chul Han'ın kendi deyimiyle “dijital panoptikon” çağından konuşması çünkü kendisinin de ifade ettiği gibi: “Dijital Panoptikon, sakinlerinin kendilerini gönüllü olarak sergilemesinden yararlanır. Kendini sömürme ve kendini ışıklandırma da aynı mantığı izler. Her seferinde özgürlük sömürülür. Dijital panoptikonda enformasyonu irademiz dışında elimizden alan Big Brother bulunmaz. Kendimizi kendi isteğimizle sergiler, hâttâ çıplaklaştırırız.” Gözetim artık dışarıdan

değildir, tıpkı disiplin iktidarı meselesinde olduğu gibi “Big Brother” da daha anlayışlıdır ve özne artık kendi kendinin gözetimcisidir. Ayrıca bireyi gözetleyen, disipline eden bildiğimiz anlamda bir panoptikon değildir bahsedilen. Buradan da anlaşılacağı gibi Byung-Chul Han’ın bahsettiği anlamda gönüllü sömürülenlere dönüşmemizi mümkün kılan en önemli faktör Dijitalin hâkim olduğu bir çağda, onun kurallarına göre yaşamamızdır.

Byung-Chul Han, psikopolitikanın özneyi belirlediği, onu sisteme gönüllü kıldığı, anlatıdan yoksun, duyguları kontrol altında tutulan, siyasetin tek tek kişiye göre biçimlendiği, bağlardan yoksun, kendi kendinin gözetimcisi, disipline edicisi, girişimcisi bir insanlık durumundan söz ediyor. Her şeyin şeffaf olduğu, kişinin kendisini gösterinin parçası yaptığı, heyecansal bir yönetimin hâkim olduğu, anlamdan yoksun, insanın sermayeye dönüştüğü, istatistiğin yerini “dataizm”in aldığı yani her şeyin bir veriye dönüştüğü bir dünya bahsettiği. Kısacası, “Psikopolitika ‘Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri’” pek çok açıdan haklı bulabileceğimiz yeni tartışmalara vesile olacak konular içeriyor ama karşı çıkmaya müsait yanları da var. Bu açılardan bu meselelerle ilgilenen okurun dikkatini çekebilecek bir metin.

Psikopolitika – Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri, Byung-Chul Han, 104 syf., çev: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 2019.

Olumluluğun Şiddeti

Byung - Chul Han'ın eski toplumlardan günümüze Şiddetin tarihsel değişiminin temel uğraklarını tespit eden felsefi bir anlatı olan "Şiddetin Topolojisi" kitabı Metis Yayıncılık tarafından yayımlandı. Han kitapta; Sigmund Freud, Carl Schmitt, Gilles Deleuze, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin tezlerine de eleştirel bir gözle bakmayı ihmal etmiyor.

Okan il

Şiddetin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanın doğayla, inançla ve içinde yaşadığı toplulukla kurduğu ilişki biçiminde şiddet, ilk akla geldiği gibi vahşet ve iktidarla değil, dayanışmanın ve gösterinin bir yolu olarak özetlenebilir. Değişen kültür ve teknolojiyle beraber şiddet de kavramsallaşıp dönüşürken, çeşitli aşamaların nihayetinde günümüzdeki haline evrimleşir. Peki şiddetin günümüz toplumdaki karşılığı nedir?

1959'da doğan, Güney Koreli kültür kuramcısı Byung-Chul Han, Şiddetin Topolojisi isimli kitabında bu sorunun peşine düşerek "Başarı ve Performans Toplumu" fikrini ortaya atar. Freud'dan Schmitt'e, Foucault'dan Deleuze'e, Zizek'ten Hardt ve Negri'ye kadar pek çok kuramcıya eleştiri yöneltmeyi de ihmal etmez.

ÖLÜMÜN GÖSTERİSİ

"Şiddetin Makrofiziği" ve "Şiddetin Mikrofiziği" olarak iki bölüme ayrılan kitap, topolojiye dair genel bir fikir öne sürmesinin ardından, şiddetin arkeolojisinden bahsetmeye başlar. İnsanın şiddete dair ilk gözleminin, doğanın yıkıcı gücü olduğunu ve bu gözlemin bir sonucu olarak da şiddete içkin tanrıların, ritüellerin yaratıldığını söyler. Arkaik toplumda soyut düşüncenin olmadığını, ölümün yine dünyada yaşanan bir form değişikliği şeklinde algılandığınıysa Mauss'un araştırmalarından biliyoruz. Hal böyle olunca, yani şiddetin öldürücü gücünün, sanılanın aksine büyük bir yokluk yaratmadığını, aksine yaşama ve günlük hayata dair doğurgan bir yer işgal ettiğini söyleyebiliriz.

Han bunun en büyük örneğini, Aztekler'in savaş tanrısına ait tapınaklarında, kana bulanmış kurban

“

“Şiddetin Makrofiziği” ve “Şiddetin Mikrofiziği” olarak iki bölüme ayrılan kitap, topolojiye dair genel bir fikir öne sürmesinin ardından, şiddetin arkeolojisinden bahsetmeye başlar. İnsanın şiddete dair ilk gözleminin, doğanın yıkıcı gücü olduğunu ve bu gözlemin bir sonucu olarak da şiddete içkin tanrıların, ritüellerin yaratıldığını söyler.

“

İlerleyen süreçte ceza kavramının ortaya çıkmasıyla, şiddetin güçle kurduğu ilişkinin, suçta dönüşme serüveninden bahseder sonra Han. Böylelikle şiddet kontrol altına alınmaya çalışılır, dahası belli bir grubun tekelinde meşrulaşır ve modern topluma adım adım yaklaşılır.

ritüellerinde bulur. Kurban ritüelleri, sosyal dayanışmayı güçlendiren, kötü şans ve laneti defeden bir uzlaşma kültürüdür aslında. Diğer bir deyişle; şiddetin paratoneeridir. Başta topluluğun iç düzenini, akabinde tanrıyla sürdürdüğü ilişkiyi yenileyerek, varlıklarını sürdürmelerine olanak tanır. Bu durumu aynı zamanda bir potlaç, armağan kültürü olarak okuyabiliriz. Adanır'ın da bahsettiği gibi; verme, kabul etme, daha çoğuyla mukabele etme zihniyetinin bir yansımasıdır.

ÖLÜMÜN GİZLENMESİ

İlerleyen süreçte ceza kavramının ortaya çıkmasıyla, şiddetin güçle kurduğu ilişkinin, suçta dönüşme serüveninden bahseder sonra Han. Böylelikle şiddet kontrol altına alınmaya çalışılır, dahası belli bir grubun tekelinde meşrulaşır ve modern topluma adım adım yaklaşılır. Şiddet ve kurban ritüeli gösteri mekanlarını terk ederek, toplumdan uzak yerlerde icra edilmeye başlanır; Azteklerin tapınakları, Roma'nın arenaları, Ortaçağın giyotin meydanları boşalır. Toplama kampları, toplu mezarlar, elektrikli sandalyeler ortaya çıkar. “İnfazlar artık genel kamuoyunun giremediği özel mekanlarda yapılır... Kamp artık öldürme ediminin seyredebileceği bir yer değildir, çünkü şehrin merkezinde değil kıyısında konumlanır... Şiddet kendini gururla sahnelemek yerine utançla gizlemektedir.”

Foucault'nun kapatılmanın aşamalarını araştırdığı Hapishanenin Doğuşu kitabı bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. Modern toplum, diğer bir deyişle disiplin toplumu, Freud okumalarına oldukça açıktır. Freud'daki Üstben, kavramsal olarak baba, tanrı, patron şeklinde genişlerken, hepsi genel anlamda bir Öteki'dir; yani bir dış müdahale halidir, dolayısıyla baskıcıdır. Han, bu duruma “Olumsuz-

luğun Şiddeti” ismini verir. Olumsuzdur, çünkü dışarıdan gelen her baskı, her yasak özgürlüğe karşı sallanan kılıçtan farksızdır. Disiplin toplumundaki çatışma, şiddet açık seçik ortadadır, fakat Han tam da burada başka bir şey söylemeye başlar.

ÖLÜMÜN İÇSELLEŞTİRİLMESİ

Han günümüz geç modernizmde, disiplin toplumu şiddetinin dönüşüm geçirdiği iddia eder. Diğer bir deyişle; şiddetin yön değiştirdiğini, tarafları ortadan kaldırdığını ve bireyin, kapitalist dinamikler yardımıyla bu durumu içselleştirdiğini söyler. İçselleştirilen şiddet giderek görünmez hale gelir ve görünmezliğiyle beraber kendini özgürlük olarak sunmaya başlar. Günümüz geç modernitesi “Başarı ve Performans Toplumu” halini alır ve Han bu durumu “Olumluluğun Şiddeti” diye isimlendirir.

“Başarıya ve performansa odaklı çalışan, yorgun, depresif özne kendinden bıkmıştır. Kendinden yorulmuş, kendinden ve kendiyle savaştan bitkin düşmüştür. Kendinden çıkmayı, dışarıda olmayı, kendini bırakıp Öteki’ne, Dünya’ya açıklamayı beceremez, saplantılı bir biçimde kendine odaklanır ve bu paradoksal olarak Kendi’nin içinin oyulmasına ve boşalmasına yok açar. Farenin çemberde dönmesi misali, sürekli Kendi etrafında dönen özne, sonunda tükenecektir.”

Tükenişin altı ısrarla çizilir, çünkü ortada görünen bir savaş yoktur. Savaşın cepheleri ve tarafları yoktur. Verilen emirler, cezalar, baskılar yoktur. Sadece başarıya aç ve başarıdan başka bir şeye değer vermeyen, istediğine ulaşmak için kendine zulmetmekten çekinmeyen bir toplum vardır. Üstelik bu toplumda herkes özgürdür, özgür olduğu yanıl-

“

Tükenişin altı ısrarla çizilir, çünkü ortada görünen bir savaş yoktur. Savaşın cepheleri ve tarafları yoktur. Verilen emirler, cezalar, baskılar yoktur. Sadece başarıya aç ve başarıdan başka bir şeye değer vermeyen, istediğine ulaşmak için kendine zulmetmekten çekinmeyen bir toplum vardır.

Han bu tespitlerin ardından “Olumsuzluk Şiddeti” ile “Olumluluk Şiddeti” arasında bir kıyaslamaya gider ki, tahmin edileceği gibi “Olumluluk Şiddeti”ni daha tehlikeli bir yere oturtur. Sömürenle sömürülen arasındaki fark ortadan kalkar çünkü.

samasına kapılmıştır. Çünkü ne sırtında şaklayan bir kırbaç, ne de karşısında idam mangası bulunur. Birey şiddeti içselleştirerek, kendi kendini sömürmeye başlar. Özgürlük ve şiddet aynılaştır.

“Belli bir üretim düzeyinden itibaren insanın kendini sömürmesi, özgürlük duygusuyla el ele gittiği için, bir başkasını sömürmekten çok daha randımanlı ve başarılıdır. Başarı ve performans toplumu bir kendini sömürme toplumdur. Başarıya odaklı özne tamamen tükenişe kadar sömürecektir kendini. Bu arada kendine yönelik bir saldırganlık da geliştirir ki, kendini öldüren bir şiddete ulaşması hiç de istisnai değildir. Proje, başarıya ve performansa odaklı öznenin kendine yönelttiği bir projekte, güdümlü mermiye dönüşür.”

Başarı her şey demektir, Han’a göre. Başarılı olmak, sadece ekonomik bir gücü getirmez beraberinde; dostluğu, aşkı, sağlığı, kısacası huzuru ve mutluluğu vadeder. İşte paradoks buradadır, ancak özgürlük bu gerçeğin görünmesine pek müsaade etmez.

“... dış kaynaklı her yabancı etki şiddet değildir. Ona rıza gösterdiğim ve onu kendi davranışlarıma kattığım, yani onunla bir ilişki inşa ettiğim anda şiddet olmaktan çıkar. Ona karşı özgürümdür. Onu kendime katar, kendi içeriğim olarak yorumlarım. Bu içselleştirici sahiplenmenin imkansız olduğu yerde ise onu şiddet olarak algılarım.”

Han bu tespitlerin ardından “Olumsuzluk Şiddeti” ile “Olumluluk Şiddeti” arasında bir kıyaslamaya gider ki, tahmin edileceği gibi “Olumluluk Şiddeti”ni daha tehlikeli bir yere oturtur. Sömürenle sömürülen arasındaki fark ortadan kalkar çünkü. Yani şiddet kişinin kendisine özgürce uyguladığı

bir baskı biçiminde hayat bulunca, karşı durulacak, mücadele edilecek bir Öteki'nin yokluğuyla yüz yüze gelinir. Kurban, aynı zamanda sistemin işbirlikçisi olur. Ateş eden de ateş edilen de aynıdır. Dolayısıyla bu, kimsenin kazanamayacağı bir savaş halini alır. Ta ki ölüme dek durmak bilmez.

Disiplin toplumunun aksine “çalışma kampları da artık bir yerin kıyısında konumlanmıyor. Çalışmaya ve performansa odaklı her birey yanında bir kamp taşıyor. Yaşanan mekan ve imha mekanı artık birbirinden ayırt edilemez haldedir.”

Bu çıkışsızlığın doğal bir getirisi de şüphesiz depresyondur. Depresyona karşı girilen her uğraş da dönüp dolaşp yine aynı sokağa çıkar, çünkü depresyon hızın, hareketin zıttı bir boşluk, bir durağanlık halidir. Ya intihara kapı aralar ya da çeşitli tedavi süreçlerinden sonra sizi oyuna geri fırlatır ve birey Mobius sarmalında döner durur.

Han burada Zizek'in Batı toplumuna dair yaptığı eleştiriyi yetersiz bularak daha da yükseltir ve depresyona düşmeden rekabet gücünü korumak, başarılı olmak için estetik ameliyatların, güzellik merkezlerinin, spor salonlarının cinsiyet farkı gözetmeksizin dolduğunu, insanların bir güzellik ve sağlık zombisine dönüştüğünü söyler. Sosyal seçim sosyal seçimdir.

Foucault'un “panoptik kontrol sistemi fikri”nin, paranoyakça gözetim altında bulunma / tutunma halinse işte burada topalladığı belirtir ve bu fikrin günümüzde bir karşılığı olmadığını altını çizer. Geç modern toplumda dıştan bir baskı yoktur çünkü. Aksine iç, yani birey gözetlenmek için elinden geleni yapmaktadır. O hem gözetlenen, hem de gözetleyen, yani röntgencidir ve bundan çift taraflı bir haz duymaktadır. Bu, onun özgür iradesiyle hayat bulur. Sos-

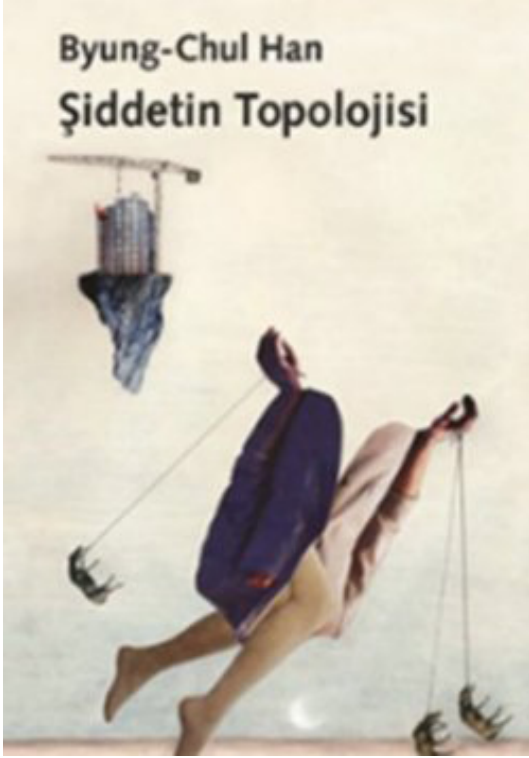
“

Han burada Zizek'in Batı toplumuna dair yaptığı eleştiriyi yetersiz bularak daha da yükseltir ve depresyona düşmeden rekabet gücünü korumak, başarılı olmak için estetik ameliyatların, güzellik merkezlerinin, spor salonlarının cinsiyet farkı gözetmeksizin dolduğunu, insanların bir güzellik ve sağlık zombisine dönüştüğünü söyler. Sosyal seçim sosyal seçimdir.

yal medya bunun en net örneğini temsil ederken, sokaklar ve ilişkiler de gönüllü teşhirin başka bir halidir. Diğer bir deyişle “artık bütün toplum, bütün yerküre panoptikondur.”

Hardt ve Negri'nin İmparatorluk'ta bahsettiği “Çokluk'un örgütlenme fikri”nin de bunca egoist mücadeleden ve bireysel başarı hırsıyla kendini sömürmekten dolayı imkansız olduğunu söyler. Başarı ve performans toplumundaki birey, rekabet yüzünden giderek atomize olmakta, yalnızlaşmaktadır. Biz olmanın gücünü özgürce reddetmektedir.

Son kertede; Han, geç modern döneme dair ortaya attığı toplumu teorisinin, her ne kadar dünyayı kapsadığını düşünse de, Baudrillard'ın tabiriyle, hiperrasyonel bir Batı toplumuna karşılık düşüğünü görüyoruz. Peki birey algısının bile daha doğru düzgün oturmadığı, irrasyonel Doğu toplumlarını aynı fikir üstünden okuyabilir miyiz? Okumaya kalksak bile, sosyolojik olarak nasıl bir sınıflandırmanın içinde girmemiz gerekir, tartışmakta fayda var.

Şiddetin Topolojisi, Byung – Chul Han,
Çevirmen: Dilek Zaptçioğlu, 152 syf.,
Metis Yayıncılık, 2016.

Kaynakça

- Byung-Chul Han, Şiddetin Topolojisi, Çev: Dilek Zaptçioğlu, Metis Yayınları, 2018
Marcel Mauss, Sosyoloji ve Antropoloji, Çev: Özcan Doğan, Doğu Batı, 2005
Oğuz Adanır, Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış, Doğu Batı, 2010
Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2006

Çok güzelsin, gitme kal★

Sanatsal olanın ya da güzelin zıttı nedir sorusuyla birlikte güzel olanı düşündüğümüzde en önemli ayrım noktalarında biri zamansallık olarak karşımıza çıkar. Güzel olanın kendine has zamansallığını, tüketim nesnesinin zamanından ayıran zamansal kip. Sonluluk ve ebediyeti, geçicilik ile kalıcılığı, şimdi ile geçmiş, 'mevcudiyetin ihtişamı' ile 'ışılının hatırlanması'nı, 'doruk vakti' ile 'küçük bir sarhoşluk'u, acele ile sakinliği karşı karşıya koyan asli fark...

Murat Erşen

“Aynının cehenneminde hakikat yoktur.” (2)

Felsefe ve sanat bir krizin meyvesidir. Krizin, çıkma-za girenin tespiti, sebeplerinin ortaya konması ve belki çıkış yollarına dair öneridir. Aklımıza hemen çok güncel bir örnek geliyor: Martin Scorsese’in geçtiğimiz günlerde New York Times gazetesinde yayımlanan “Marvel Filmleri neden Sinema değil?” başlıklı yazısı da sinemanın krizinin tespiti olarak okunabilir:

“Marvel filmlerinde var olmayan şey, keşif, gizem ve hakiki duygusal tehlike. Hiçbir şey riske edilmiyor. Filmler belli talepleri tatmin etmek üzere yapılıyor ve sınırlı temanın çeşitlemeleri olmak üzere tasarlanıyorlar.... İçlerindeki her şey resmî olarak tasdik edilmiş.... kademeli ve istikrarlı olarak riskin elenmesi... şu anki durum gaddarca ve sanata karşı düşmanca...” [Oysa büyük] “sinemacılardan herhangi birinin bir filmi seyrettiğimde, tamamen yeni bir şey göreceğimi, beklenmedik ve belki de adı konamayacak deneyimlere sürükleneceğimi biliyorum.” (3)

Byung-Chul Han’ın *Güzeli Kurtarmak* başlıklı kitapçığı da *Güzel’in krizini ortaya koyma girişiminin bir ürünü*. Başlığıyla iddialı, zira “*Güzeli neden ya da kimden kurtarmak?*” sorusundan da önce, hacminin çok ötesindeymiş gibi görünen “*Güzel nedir?*” gibi uçsuz bucaksız, çetrefil bir sorunun kapılarını açmış oluyor. Diğer bir deyişle, belki hemen düşünülebileceği gibi saflığını yitirmiş olmakla itham edilebilecek, nüfuz edilemez olduğu için anlattıkları duyulamayan çağdaş sanata karşı modern ya da klasik sanatı savunmak gibi bir projeden ziyade doğrudan *Güzel’in ta kendisinin soru konusu edildiği bir düşünüm mevzu* bahis.

“

Byung-Chul Han’ın *Güzeli Kurtarmak* başlıklı kitapçığı da *Güzel’in krizini ortaya koyma girişiminin bir ürünü*. Başlığıyla iddialı, zira “*Güzeli neden ya da kimden kurtarmak?*” sorusundan da önce, hacminin çok ötesindeymiş gibi görünen “*Güzel nedir?*” gibi uçsuz bucaksız, çetrefil bir sorunun kapılarını açmış oluyor.

“

Belki de Han'ın okunabilirliği hatırlatıcılığında ve kitabın içinde başka bir bağlamda yaptığı Proust alıntısında yatıyor: “Hakikat, bir yazarın iki farklı objeyi alıp onlar arasında bir ilişki kurduğu ânda başlar [...] ve onları güzel üslubun kaçınılmaz halkalarına taktığında...”

Üstüne bir de Han'ın özgünlüğü ve son zamanlarda gördüğü rağbetin sebepleri sorusu dikiliyor karşımıza. Bilhassa bu kitabının neredeyse tamamen alıntılardan oluşan (örneğin “Dijital Güzel” başlıklı 4. bölüm sadece Adorno'dan ve “Yaralanmanın Estetiği” başlığını taşıyan 6. bölüm sadece Barthes'tan yapılan alıntılardan mürekkep) ve her biri bu sefer de adeta alıntılanmayı çağıran şık aforizmaları andıran kısa önerme cümleleriyle örülü yapısı, Baudrillard, Benjamin, R. Barthes ve Adorno'ya aşına okuru ister istemez “burada yeni olan nedir?” sorusuna kuvvetli bir ünlem koymaya sürüklüyor. Tüketim kültürü, araçsallaşmış akıl, sanat piyasasının komploları eleştirisi ziyadesiyle yapılmadı mı? Bu yüzden bu kitap üzerine yazmak, “başka bir deyişle” diye başlayan uzunca bir ek daha yapmak, başka filozoflara müracaatla yeterince muhkem bir sipere yeni cephane taşımaktan, adeta 3. baskı riskine girmekten başka bir anlama gelmeyecekmiş gibi görünüyor. Fakat her bir bölümde vurguyu güçlendiren tekrarlardan kaçınmadan, her yeni başlıkla aynı merkez etrafında harekete geçirilen kavramsal dalgalanmalara yeni bir halka ekleyen yazarın mikroskobunun merceğini felsefe tarihi üzerinde ne kadar incelikle gezdirdiği, Kant'ta, Hegel'de, Aristoteles'te vd. nasıl imkânlar keşfettiği, hangi felsefi kavramların zenginliğini yeniden harekete geçirdiği hesaba katıldığında meziyetine dil uzatmak zorlaşıyor. Belki de Han'ın okunabilirliği hatırlatıcılığında ve kitabın içinde başka bir bağlamda yaptığı Proust alıntısında yatıyor: “Hakikat, bir yazarın iki farklı objeyi alıp onlar arasında bir ilişki kurduğu ânda başlar [...] ve onları güzel üslubun kaçınılmaz halkalarına taktığında...” (4)

NEGATİF VE YARA ÜZERİNE

Kitabın temel tezi esas itibarıyla ilk bölümde apaçık ortaya koyulmuş: Pozitif toplumun hüküm sürdüğü çağımızın alameti, temel özelliği yaralamamak ve

direnç göstermemek olan pürüzsüzlüktür. Pürüzsüzlük estetiği felakete, yaraya, kırık ve çatlığa sebebiyet verebilecek her tür negatifliği iptal etmeye ayarlıdır. Negatif olansa ötekilik veya başkalıktır. Bu düşünce “Güzelde durup kalmak” başlıklı 12. bölümde kitabın tasarısını aydınlatan formülasyonuna kavuşur: “Sanatın vazifesi ötekini kurtarmaktır, güzeli kurtarmak ötekini kurtarmaktır... Tüketim ötekini yok eder. Sanatın güzeli tüketime karşı direniştir.” (s. 72) Böylece kitabın tamamı tüketim ile güzelin açık uyumsuzluğunu teşhir eden farklı zamansallıkların, erotik ve pornografik olanın, içkinlik ve aşkınlığın karşı karşıya geldiği, her bölümün kavramsal bir ikili karşıtlıklar (görme ve dokunma, doğal güzellik ve dijital güzellik, studium ve punctum vs.) zeminine oturduğu bir yapı arz eder.

Balloon Venus, 102x48x50 inches 259,1 x 121,9 x 127, Jeff Koons.

“

Negatifliğin def edilmesi deneyimin imkânının koşulunu da ortadan kaldırır. Hakiki anlamıyla deneyim bir ilişkiselliğe, başkayla, başkasıyla ilişkiye dayanır. Çünkü Han'ın anmadığı Lévinas'a göre başkasıyla ilişki beni, özdeşliğimin/kimliğimin yeterliliğini sorgular.

Negatiflik, yani başkalık, mesafe, esrar ve dolayım içermeyen bir sanat güzel adına layık olamayacağına göre sanatsal olanın zıddı, yaralamayan, rahatsız etmeyen, şaşırtmayan, korkutmayan, düşündürmeyen, sorgulatmayan, meydan okumayan, alt üst etmeyen, herhangi bir hermenötiği izin vermeyen, özgüveni, yani benin içkinliğini sarsmayan, sadece rahatlatan, anlamın karşısına salt haz, beğeni, eğlenceyi çıkaran, dolayısıyla bir değişim çağrısında bulunmayan tüketim nesnesidir. Sanatın kurtarıcılığının karşı kutbunda yer alan bir mesiyанизm en somut ve etkileyici biçimde pürüzsüzlüğün havarisi Jeff Koons'un sanatından cisimleşir. Acıdan, yaradan ve kabahatten azade saf pozitifliğin dünyasının dışavurumu sanatçının Meryem'ini simgeleyen doğum halindeki "Ballon Venüs" heykelidir. Tüketim dininin alametifarikası olan "bu heykel bir kurtarıcıyı, başında dikenli tacıyla yaralı bir homo dolaris'i (acılı insan) doğurmamıştır. Doğurduğu şey, midesinde bulunan bir şampanyadır, bir şişe Dom Pérignon Rosé Vintage 2003'tür." (s. 5-6).

Negatifliğin def edilmesi deneyimin imkânının koşulunu da ortadan kaldırır. Hakiki anlamıyla deneyim bir ilişkiselliğe, başkayla, başkasıyla ilişkiye dayanır. Çünkü Han'ın anmadığı Lévinas'a göre başkasıyla ilişki beni, özdeşliğimin/kimliğimin yeterliliğini sorgular. Bu ilişkide aynının yansımasının verdiği güvence tehlikeye düşer. "Kendi varoluşunda doğrulanma" rahatlığı bir direnişle karşılaşarak bozulur. Başkasıyla birlikte incinebilirlik de sahneye girer. Deneyim "başkayı görmektir... kişi yaralanmaya maruz kalmadan başkasını göremez... yaralanma görmenin hakikat ânıdır. Yaralanma olmadan hakikat yoktur... acı ve yaralanma yoksa, aynı, alışıldık, adet olan devam eder, deneyim vuku bulmaz." (s. 36-37)

Çağdaş dünyayı hâkimiyeti altına alan sosyal medyanın "like" a dayalı işleyişi tam da bu bağlamda, arka planın bulanıklaştığı ve dünyanın silinip gittiği sel-

fi'e de beyhude bir çabayla kendini üretmeye çalışan içi boş öznedeki kendini ele verir.

Mesele felsefi bakımdan daha öteye götürüldüğünde, Kant'ın eleştirisi bile öznenin içinde hapsolmaktan kurtulamaz. Güzel'deki haz pozitif ve yücedeki negatif olsa da, yücelik karşısındaki bir anlık haşyet dahi öznenin kendi içinde bulunduğu sonsuzluğun enginliğinde boğulur. Kant'ta "yücenin negatifiği, öznenin kendisinden başka bir şeyle karşılaşmasından, bunun da başkasına doğru özneyi kendisinden dışarı doğru çıkarmasından ve öznenin kendisinin dışında sarsılmasından dolayı değildir. Öznenin oto-erotizmini baltalayabilecek başkasının negatifiği yücede bulunmamaktadır. [Özne] daima kendisinde kalmaktadır." (s. 22-23). Bu yüzden güzeli yayılan habis bir ur gibi tüketimin alanına havale edip, yüceyle zıtlılaştırmak da işe yaramaz. Adorno'nun düşündüğü gibi, bu ayrımın yerine içselleştirilmeyen bir estetik deneyim arayışında olmalıdır: Öznenin yaralandığı, kendi sınırlılığının ve sonluluğun bilincine vardığı bir sarsılma.

GÜZELİN ZAMANSALLIĞI

Sanatsal olanın ya da güzelin zıttı nedir sorusuyla birlikte güzel olanı düşündüğümüzde en önemli ayrım noktalarında biri zamansallık olarak karşımıza çıkar. Güzel olanın kendine has zamansallığını, tüketim nesnesinin zamanından ayıran zamansal kip. Sonluluk ve ebediyeti, geçicilik ile kalıcılığı, şimdi ile geçmiş, "mevcudiyetin ihtişamı" ile "ışılının hatırlanması"nı, "doruk vakti" ile "küçük bir sarhoşluk"u, acele ile sakinliği karşı karşıya koyan asli fark.

2018 yapımı *Werk ohne Autor* (Asla Gözlerini Kaçırma) filminin açılış sahnesinde modern sanatın mahkûm edilişi şu sözlerle dile getirilir: "Modern sanat isminden

“

Sanatsal olanın ya da güzelin zıttı nedir sorusuyla birlikte güzel olanı düşündüğümüzde en önemli ayrım noktalarında biri zamansallık olarak karşımıza çıkar. Güzel olanın kendine has zamansallığını, tüketim nesnesinin zamanından ayıran zamansal kip.

“

Doğrudanlık tam da pornografinin zaman modudur. Bu yüzden söz konusu resimde pornografi ve erotik de iki farklı zaman kipi arz eder, zira burada erotiğin zaman kipi olan erteleme, yavaşlatma, dolambaç ve saptırma, pornografinin doğrudanlığını kesintiye uğratır.

de anlaşılacağı üzere, her sene farklı nitelikte sanat demektir. Nasyonel Sosyalizmin istediği şey, ulusun bütün değerleri gibi sonsuz değerlere dayanması gereken Alman sanatına dönmektir.” Her ne kadar tüketim, dayanıklılık, devamlılık ve süreyle uyuşmasa ve modanın geçiciliğini ve süreksizliğini talep etse de burada kalıcılığın ve sonsuzluğun olumsuz veçhesiyle yüz yüze geldiğimiz açık. Oysa güzelin özündeki “durup kalma”, ebedi Reich’in öğütücü ideolojisine de, Andre Bazin’in harika ifadesiyle “değişimin mumyası” olmaya da, tüketim nesnesinin uçuculuğuna da tezat oluşturur. Her şeyden önce “zamanı aşan durup beklemenin şimdi-ebediyeti ötekine yöneliktir.” (s. 72) İçkinliğin esaretinden başkalığa doğru açılmadır.

Bu zamansallık en çok bilgi ve enformasyon ile erotik ve pornografik olanın farklı zamansallıklarında görünür hale gelir. İletişimin aldığı biçim olan enformasyon aktarımı pürüzsüz bir alış veriş talep eder. Sermayenin dolaşımına ve tüketimin süratine eşlik edebilecek dirençle karşılaşmayan en yüksek hızı gerektirir. Parazit yapabilecek her türlü yabancı unsur bu saat gibi işleyen ağda bir hadise yaratacağından hesaptan düşülür. Bilgi “geçmiş ve gelecek arasında gerili” olduğundan yazgısal her türlü gelecek ufku şimdinin doğrudanlığı bozan bir çağrının sevimsizliğini taşır.

Doğrudanlık tam da pornografinin zaman modudur. Bu yüzden söz konusu resimde pornografi ve erotik de iki farklı zaman kipi arz eder, zira burada erotiğin zaman kipi olan erteleme, yavaşlatma, dolambaç ve saptırma, pornografinin doğrudanlığını kesintiye uğratır. Erotik olan hemen ifşa etmez. Şeffaflığın aksine güzele damgasını vuran örtünün mevcudiyetidir. Güzel doğrudan doğruya ele geçirilmeye izin vermeyen bir saklılıkta, örtülülükte mukimdir. Gizemsiz çıplaklık olarak pornografi ise görünmekte tereddüt etmez, ne geciktirir ne de oyalar. Şeffaflığı bulandıran, gölgelendiren her

örtü kontrol edilebilirliğin önünde bir engel olarak dikilir. Pozitif toplumun, pürüzsüz iletişimin ve “hijyenik aklın ışığında her müphemlik, her gizem de kirli olarak algılanır.” (s. 11)

Tüketim, süreyi azamileştirmek için zamanı parçalara ayırır. Bu fragmantasyon geçmiş ve şimdi arasındaki bağı kopararak hatırlamanın önüne set çeker. Tüketim ve enformasyon uyarıların hızla belirip, çabucak ortadan kaybolduğu ve yerlerini yeni uyarılara bıraktığı bir dinamik süreçtir. “Göze gördüğünü çabuk bir şekilde sindirmeye zorlayan” hızlı enformasyon akışı “hatırlamanın durup kalmasına izin vermez.” (s. 78)

Oysa başka bir zamansallığın yönettiği hatıra olarak güzel deneyimi öylece tüketilemez. “Tüketilen her zaman yenidir, olmuş olan tüketilemez” (aynı yer). Han bu husus vurgulamak için yüzünü Platon ve Proust’a döner. Platon’un hatırlama görüşü uyarınca güzelin deneyimi de geçmişin tekrarı, yeniden bilmedir. “Güzel dolayimsız mevcudiyet ve şeylerin şimdisi değildir.” (s. 79) Bu bakımdan hatırlama zamanı bölen sinematografik zamana aykırıdır, zira ihtişamın mevcudiyetine karşı gün batarken arda kalan ışıltıda anımsamadır güzel olan. Geçmişin tekrar ettiği, şeylerin birbirine döndüğü ve ilişkilerin olduğu yerde meydana gelir. Dolayimsız hazdan kaçan güzellik “bir ilişki olayıdır”, “fosforluymuş gibi parıldayan bir tarihsel birikintidir... geç gelendir, gün sonunda ortaya çıkan sakin bir aydınlıktır... yeniden karşılaşmadır” (s. 80). Yavaşlığı adeta buyuran bu seyir hali, tefekkür etmeye, hayrete düşmeye, çağırın çıkarsız bir mesafelenmenin, olmaya bırakılmışın bir öz gibi içimizi doldurmasına izin veren bir iradenin, filizlenmesine ve kendinden kurtulmanın verdiği özgürlük duygusuna da olanak tanır. Doğrudan teması kabul etmeyen güzelin bu “çekingenliği onun asaletindedir.” Bu sessizlik halinde güzelin kendini anlatmasına kulak kabartılır. O zaman teessürlerin ve duygulanımların

“

Festival her şeyden önce insanların birbirinde soyutlanmasına bir son verir. Eğer bayram ya da kutlama varsa, ortaklık, katılım ve paylaşım da vardır. Festivalde insanlar bir araya gelir. Festivali sanat eserine bağlayan şey yine sahip olduğu zamansal karakterdir.

“ateşli ve sarhoş edici” saldırılarına, “kısa şehvet ânlarına” karşı güzelin yürüyüşündeki soylu yavaşlık bir aşk olayı gibi içe işler. Geçmişe hasrette ve şimdinin yeni farkındalığında ruhu doldurur. Aksi takdirde anlam yaratan düşünsel uzaklığın iptali ve hayali ortadan kaldıran pornografik yakınlık gizemi bozarak her şeyi eğlence ve tüketime tâbi kılar.

Ayrıca dayanıklılığa ve devamlılığa dayanan ahlak, erdem ve karakterin de kendine has bir zamansallığı vardır. Bu bakımdan tüketim karaktere zıttır. Zaten “ideal müşteri, karakteri olmayan olmayan bir insandır” (s. 52). Bu bakımdan karakterin tüketime direnen zamansallığı güzelin de etik ve politik anlamına gönderimde bulunur.

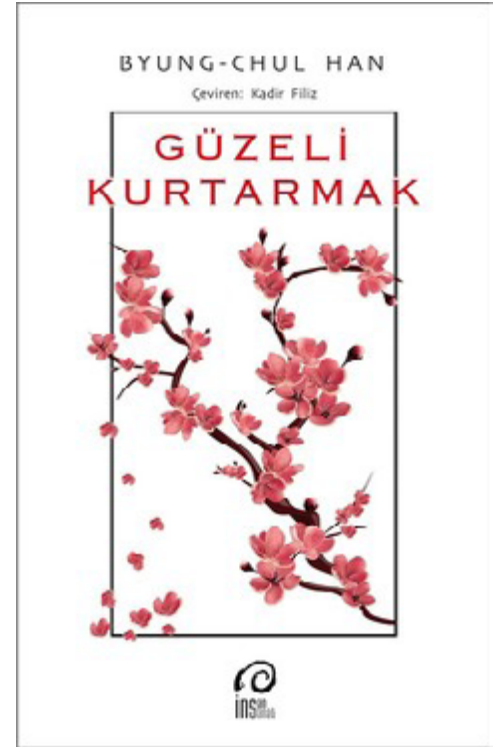
FESTİVAL VE OYUN OLARAK GÜZEL

Gündelik yaşam tüketmek için çalışmaya ve üretmeye, dolayısıyla zorunluluk ve kısıtlamaya göre organize olmuştur. Molaların ve tatilin bile ayrılmazcasına bağlı olduğu çalışma zamanı olarak sömürülen günlük yaşamı kesintiye uğratan, onu gerçek anlamda durduran en önemli faaliyet dini kökenlere sahip oluşuyla bir uluhiyet taşıyan festivaldir.

Zaten Gadamer *Güzelin Güncelliği* başlıklı eserinde santsal deneyimin dayandığı üç antropolojik temelden bahsederken oyun ve sembolün yanında festivali de sayar. Festival her şeyden önce insanların birbirinde soyutlanmasına bir son verir. Eğer bayram ya da kutlama varsa, ortaklık, katılım ve paylaşım da vardır. Festivalde insanlar bir araya gelir. Festivali sanat eserine bağlayan şey yine sahip olduğu zamansal karakterdir. Onun kendine has zamanı (Eigenzeit) zaman içindeki hesaplanabilir süreye ve sıkılmanın boş zamanına olduğu kadar çalışmanın zamanına da karşıttır. Tıpkı kutlama gibi sanat eseri de onda durmamızı, onun etrafında oyalanmamızı talep eder. (5) Aynı şekilde, Nietzsche'ye göre de

“asıl sanat festivalin sanatıdır. Sanat eserleri bir kültürün neşeli anlarının maddileşmiş delilleridir ve bu anlarda sıradan zamanın geçmesi kalkar... Sanat eserleri sıradan zamanın kalktığı doruk vakti (Hochzeit), aslında yüksek-zamanın (Hoch-Zeit) abideleridir.” (s. 72).

Oyun özgürlük ruhuyla festivale katılır. Zira oyun ihtiyaç ve zorunluluğun olmadığı, çalışmanın ve işin zıddı olan bir “lüks”tür. Han’ın alıntısıyla Kant’ın şu sözleri oyunun bu karakterini mükemmelen ifade eder: “[D]oğanın çiçeklerle daha fazla oyun yaparken, diğer taraftan meyvelerle bir iş yapıyor görünmesi...” (s. 61). Bu amaçsızlık ve zorunsuzluk “ekonomiden özgürleşmiş bir lüksün” çiçeklere güzellik bahşetmesinin kaynağıdır. Gelgelelim, “kendine yeten saf bir amaç olarak... güzel her türlü bağımlılığın ve zorlama biçiminin ortadan kalktığı bir karşı koyuş” (s. 58) olsa da, özgürlükle ele ele giden bir uzlaşmayı vaat eder. Güzel zorlayıcı olmasa da ölçü vermesi açısından bağlayıcıdır. Neticede güzelin hakikatle bağlantısı vardır. Ve bu bağlayıcılık Badioucu anlamda olayın ortaya çıkışındaki tesadüfiliği sadakatle hakikate yükseltmek gibi bir anlama sahiptir. Bütün toplumu avucunun içine alan havai beğenin ve hiçbir şeyin ne sürdüğü ne de kaldığı radikal olumsuzluğa karşı “bağlayıcı olana özlem duymak gündelik hayatın ötesine özlem duymaktır. Bugün güzelin pürüzsüzleşerek beğeni, Like objelerine, keyfi ve rahatlatıcı şeylere dönüşmesi sonucunda güzelin krizi ile karşı karşıyayız. Güzeli kurtarmak bağlayıcı olanı kurtarmaktır.” (s. 87).

Güzeli Kurtarmak, Byung-Chul Han, çeviren: Kadir Filiz, 93 syf., İnsan Yayınları, 2018.

Dipnotlar

1. Goethe'nin Faust'undan alıntı, Byung-Chul Han, Güzeli Kurtarmak, İnsan, 2108, s. 71, çev. Kadir Filiz. (*)
2. Güzeli Kurtarmak, s. 36.
3. Altyazı sinema dergisi, , 05/11/2019, çev. Yeşim Tabak
4. Güzeli Kurtarmak, s. 79.
5. Hans-George Gadamer, L'actualité du beau, Aliena, 1992.

Teorinin Sonu★

Byung-Chul Han'ın kaleme aldığı Eros'un İstırabı, Aralık 2019'da Şeyda Öztürk çevirisiyle Metis Yayınları tarafından yayımlanacak. Kitapta yer alan "Teorinin Sonu" bölümünü okurlarımıza sunuyoruz.

Byung Chul Han
Çeviri: Şeyda Öztürk

“

Veri güdümlü,
pozitif bilim ne
bir bilgi üretir
ne de hakikat.
Enformasyon sadece
malumat verir.
Ama malumat,
gerçek bilgi
değildir. Pozitifliği
nedeniyle toplamacı
ve kümülatiftir.
Bir pozitiflik olan
enformasyon hiçbir
şey değiştirmez,
hiçbir şey açıklamaz.
Herhangi bir sonuca
yol açamaz. Bilgi
ise bir negatiftir.
Hariç bırakır, seçici
ve yetkilidir.

Enformasyon yığılması dünyadaki bilgi yitimini, gü-rültü seviyesini iyice arttırır. Düşünce sessizliği gerek-tirir. Sessizlik içinde gerçekleştirilen bir keşif seferidir düşünmek. Teorinin bugünkü krizinin, edebiyatın ve sanatın kriziyle pek çok ortak noktası vardır. Nouveau roman'ın Fransız temsilcisi Michel Butor bu durumu entelektüel bir kriz olarak görür: “Sadece ekonomik kriz ortamında yaşamıyoruz, aynı zamanda bir edebi-yat krizi ortamında yaşıyoruz. Avrupa edebiyatı tehdit altında. Şu anda Avrupa'da yaşanan şey bir entelektüel kriz.” (1) Bu krizin ayırt edici özelliğinin ne olduğu sorusuna şu yanıtı verir Butor: “On ya da yirmi yıldır edebiyatta neredeyse hiçbir şey olmuyor. Basılan eser bolluğuna karşın, tam bir entelektüel durgunluk söz konusu. Bunun nedeni de iletişim krizi. Yeni iletişim araçları takdire değer olmakla birlikte, olağanüstü bir gürültüye yol açıyorlar.” Dehşet bir hızla çoğalan en-formasyon yığını, bu pozitiflik bolluğu, muazzam bir gürültüye yol açıyor. Şeffaflık ve enformasyon toplu-munun gürültü seviyesi çok yüksek. Negatiflik eksik-liğinde ise sadece Aynı var olabilir. Aslen huzursuzluk anlamına gelen zihin ise, canlılığını negatifiğe borç-ludur.

Veri güdümlü, pozitif bilim ne bir bilgi üretir ne de hakikat. Enformasyon sadece malumat verir. Ama malumat, gerçek bilgi değildir. Pozitifliği nedeniyle toplamacı ve kümülatiftir. Bir pozitiflik olan enfor-masyon hiçbir şey değiştirmez, hiçbir şey açıklamaz. Herhangi bir sonuca yol açamaz. Bilgi ise bir negatiftir. Hariç bırakır, seçici ve yetkilidir. Bir deneyim sonucunda elde edilmiş bir bilgi, geçmiş bir durumu bütünüyle sarsıp bambaşka bir şeyin başlamasını sağ-layabilir. Malumat edinme konusundaki aşırılık, bil-ginin ortaya çıkmasını sağlamaz. Enformasyon toplu-mu bir yaşantı toplumdur. Yaşantı da toplamacı ve kümülatiftir. Genelde tek seferlik olan deneyimden esas farkı da bu özelliğidir. Bu haliyle, bütünüyle Baş-ka olana erişimi yoktur. Dönüştürücü olan Eros'tan

yoksundur. Cinsellik de, pozitif bir aşk yaşantısı için kullanılan bir kalıptır. Bu haliyle, o da toplamacı ve kümülatiftir.

Sokrates Platon'un diyaloglarında, aykırılığı nedeniyle atopos olarak adlandırılan bir baştan çıkarıcı, sevgili ve âşık olarak yer alır. Sokrates'in sözü de (logos) erotik bir ayartma olarak ifa edilir. Bu nedenle, satir Marsyas'a benzetilir Sokrates. Satirler ve silenler, bilindiği gibi, Dionysos'un refakatçileridir. Sokrates flüt çalan Marsyas'tan bile daha takdire şayan bir figürdür çünkü sadece sözleriyle karşısındakini ayartıp mest edebilir. Onun sözlerini duyan herkes kendini tamamen kaybeder. Alkibiades, Sokrates'i dinlediğinde, yüreğinin Koribant dansını izlerken olduğundan daha hızlı attığını söyler. Bu "erdemli sözler" (philosophia logon) bir yılan tarafından ısırılmış gibi yaralar açar onda. Sokrates'in konuşmaları karşısında gözyaşları sel olur. Felsefenin ve teorinin başlangıcında logos'la Eros'un böylesine yakın bir ilişki içinde olması hayret vericidir ve bu olgu şimdiye kadar nadiren dikkate alınmıştır. Logos, Eros'un gücünden yoksun kaldığında etkisiz olur. Alkibiades, Perikles'in veya başka hatiplerin, Sokrates'ten farklı olarak, onu derinden etkileyen veya huzursuz eden tek bir şey söylemediğini aktadır. Onların sözcükleri, erotik ayartı gücünden yana nokсандır.

Eros düşünceyi ayak basılmamış bölgelere, atopik Başka'ya gitmeye ayartır ve oralarda ona kılavuzluk eder. Sokratesçi konuşmanın daimon'u atopinin negatifliğine dayanmaktadır. Ancak bu konuşma apori'de [çıkamaz] sonlanmaz. Platon, gelenekle ters düşerek Poros'un Eros'un babası olduğunu ilan etmiştir. Poros, yol anlamına gelir. Düşünce ayak basılmamış bölgelere girmeyi göze alır ama orada kaybolmaz. Eros, menşei sebebiyle, ona yol gösterir. Felsefe, Eros'un Logos'a tercüme edilmesidir. Heidegger, düşüncede önemli bir adım atarak daha önce ayak basılmamış bir yere gitmeyi göze aldığı anda, bu tanrının kanat çırpmalarının

“

Poros, yol anlamına gelir. Düşünce ayak basılmamış bölgelere girmeyi göze alır ama orada kaybolmaz. Eros, menşei sebebiyle, ona yol gösterir. Felsefe, Eros'un Logos'a tercüme edilmesidir.

kendisini derinden etkilediğini söylerken Platon'un Eros teorisini takip etmektedir.

Eros Platon'da philosophos, erdemin dostu adını alır. Filozof bir dost, bir âşıktır. Ancak bu âşık, dışta kalan bir kişi, ampirik bir detay değil, "düşüncedeki içsel şimdiki zaman, düşüncenin olabilirlik koşulu, canlı bir kategori, aşkın bir yaşanan gerçekliktir". (2) Vurgulu anlamıyla düşünmek, Ancak Eros'la arttırılabilir. Düşünebilmek için bir dost, bir âşık olmuş olmak gereklidir. Eros olmadan düşünce bütün canlılığını, bütün huzursuzluğunu kaybederek tekrara düşer, gerici bir hal alır. Eros, atopik Başka'ya duyulan arzuyla düşünceyi cesaretlendirir. Deleuze ve Guattari Felsefe Nedir?'de Eros'u, düşünme imkânının aşkınsal koşulu olarak belirlerler: "Dost', [...] düşünce alıştırtmasının koşulu haline geldiğine ne demektir? Ya da sevgili diyelim ona, gerçekten de daha çok bir sevgili değil midir? Ve dost, saf düşünceden dışlanmış olduğuna inanılan Başka ile kurulan yaşamsal ilişkiyi, yeniden düşünceden içeri almayacak mıdır?" (3)

Dipnotlar

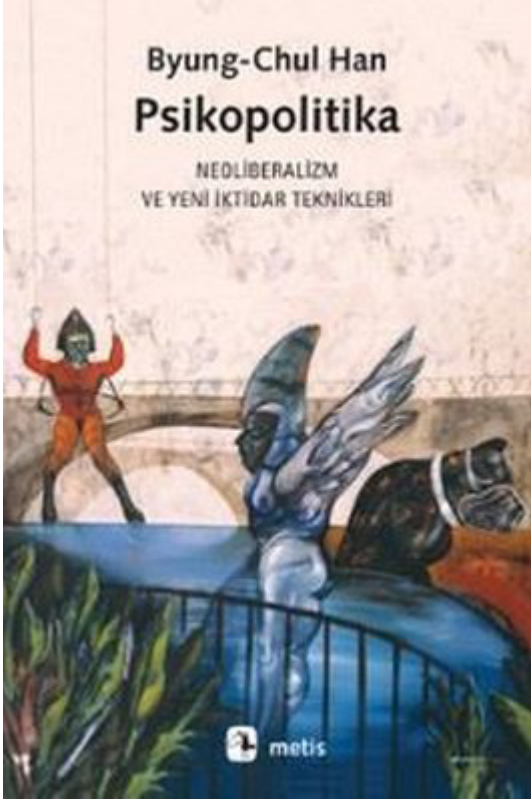
12. 7. 2012 tarihli Die Zeit gazetesi.

Symposion 203e.

Gilles Deleuze / Félix Guattari, Was ist Philosophie?, Frankfurt a. M. 1996, s. 7.

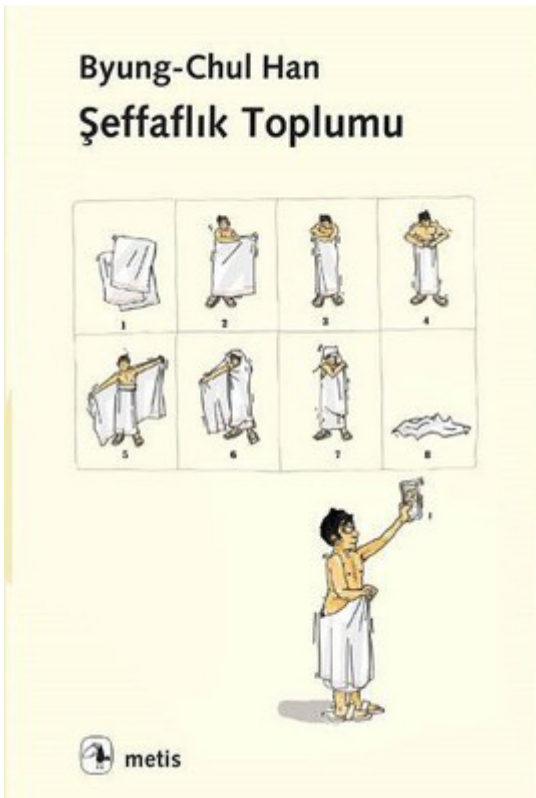
*Byung- Chul Han'ın kaleme aldığı Eros'un İstirabı, Aralık 2019'da Şeyda Öztürk çevirisiyle Metis Yayınları tarafından yayımlanacak. Yukarıdaki metin, kitabın 54 ve 56. sayfalarında yer alan "Teorinin Sonu" bölümünden Şeyda Öztürk ve Metis Yayınları'nın özel izniyle alınmıştır. Teşekkür ederiz.

BYUNG-CHUL HAN KİTAPLARI

Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri

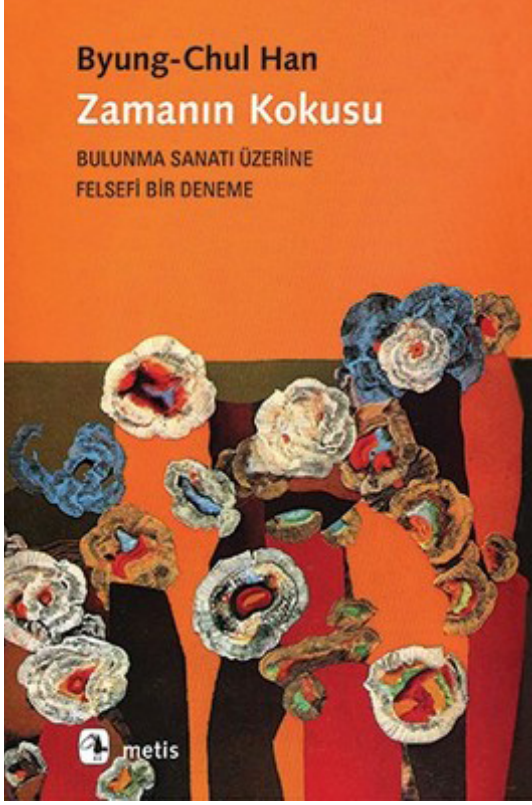
Yazar: Byung - Chul Han
Yayınevi: Metis Yayıncılık
Sayfa Sayısı : 104

Şeffaflık Toplumu

Yazar: Byung - Chul Han
Yayınevi: Metis Yayıncılık
Sayfa Sayısı: 84

BYUNG-CHUL HAN KİTAPLARI

Zamanın Kokusu-Bulunma Sanatı Üzerine Felsefi Bir Deneme

Yazar: **Byung - Chul Han**
Yayınevi: **Metis Yayıncılık**
Sayfa Sayısı : **136**

Şiddetin Topolojisi

Yazar: **Byung - Chul Han**
Yayınevi: **Metis Yayıncılık**
Sayfa Sayısı: **152**

BYUNG-CHUL HAN KİTAPLARI

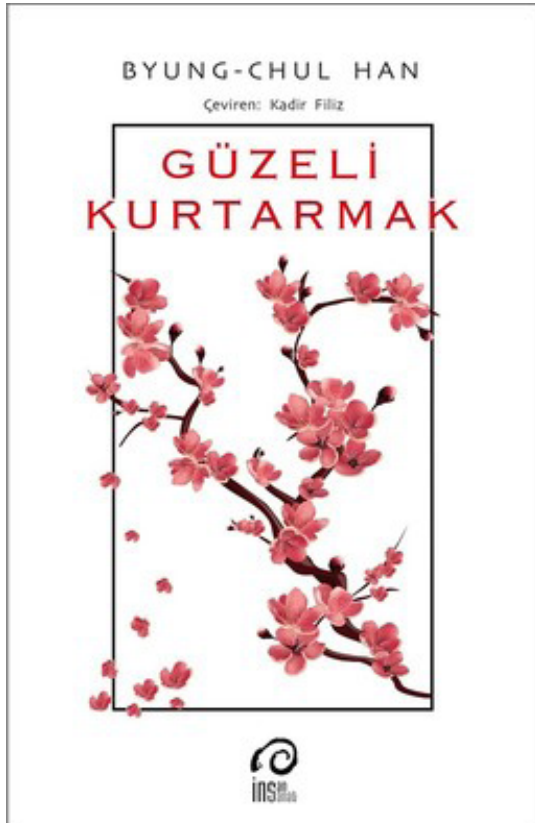

Yorgunluk Toplumu

Yazar: Byung - Chul Han

Yayınevi: Açılım Kitap

Sayfa Sayısı : 63

Güzeli Kurtarmak

Yazar: Byung - Chul Han

Yayınevi: İnsan Yayınları

Sayfa Sayısı: 93

ETKİNLİK

ŞİRİN SOYSAL

15 Kasım 2019
Saat: 21:00
L'avare Sahne,
Ankara

ŞEYH BEDRETTİN DESTANI

08 Kasım 2019
Saat: 20:30
Yıldız Kenter Ti-
yatrosu Salonu,
Ankara

KARDEŞ TÜRKÜLER

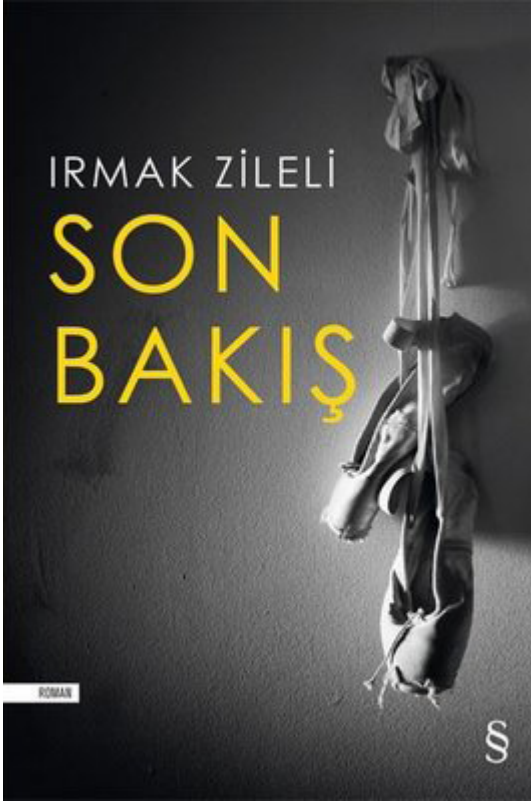
20 Kasım 2019
Saat: 21:00
Jolly Joker Kartal
İstMarina,
İstanbul

JAKUZI

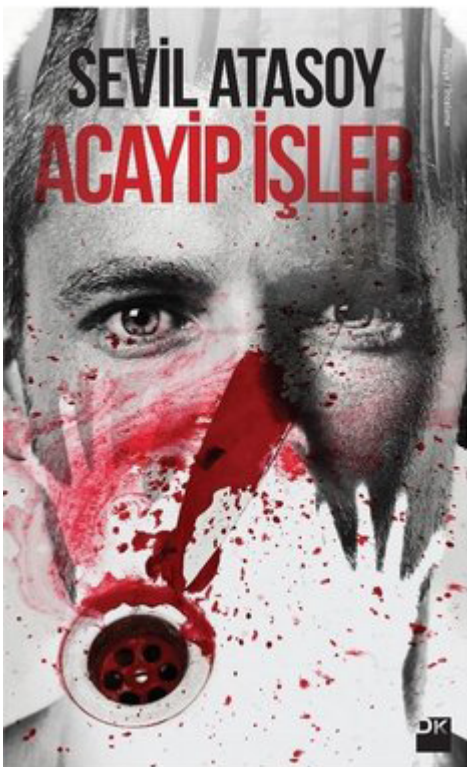
26 Aralık 2019
Saat: 21:30
Babylon,
İstanbul

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Son Bakış

Yazar: Irmak Zileli
Yayınevi: Everest Yayınları
Sayfa Sayısı : 150

Acayip İşler

Yazar: Sevil Atasoy
Yayınevi: Doğan Kitap
Sayfa Sayısı: 258

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

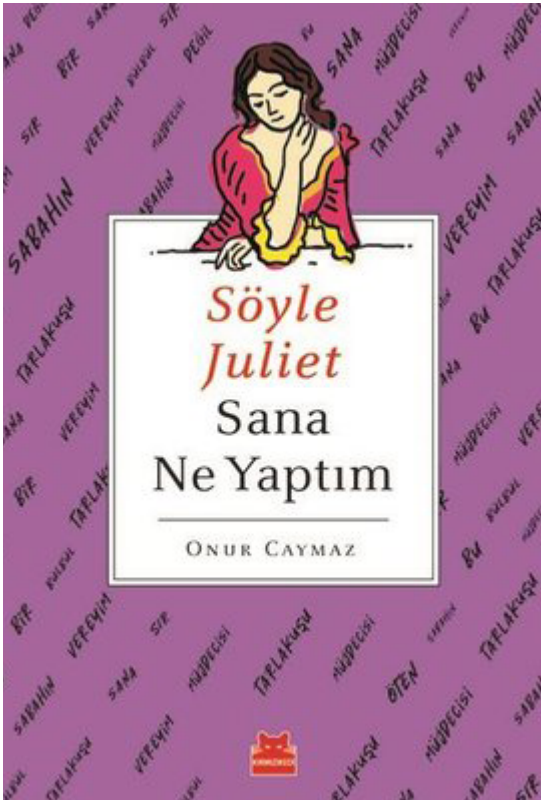

Barbarlarla Beklerken

Yazar: Mehmet Mahsum Oral

Yayınevi: Everest Yayınları

Sayfa Sayısı : 850

Söyle Juliet Sana Ne Yaptım

Yazar: Onur Caymaz

Yayınevi: Kırmızı Kedi

Sayfa Sayısı: 352

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Yere Yakın Yıldızlara Uzak

Yazar: **Emine Tavuz**

Yayınevi: **Epsilon Yayınları**

Sayfa Sayısı : **224**

İtalyan Masalları

Yazar: **Thomas F. Crane**

Yayınevi: **Karakarga Yayınları**

Sayfa Sayısı: **208**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Bunu Biz İstedik İstanbul

Yazar: J. Hakan Dedeoğlu
Yayınevi: Karakarga Yayınları
Sayfa Sayısı : 208

Şair Edip Dürüst Tüccar Leon Bahar'ı Takdimimdir

Yazar: Nurten Yalçın Erüs
Yayınevi: Kırmızı Kedi
Sayfa Sayısı: 480

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

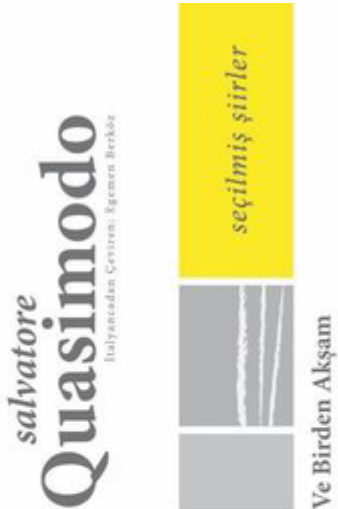

Özgür Kediler Ülkesinde

Yazar: Hafize Çınar Güner

Yayınevi: Dinozor Çocuk

Sayfa Sayısı : 64

Ve Birden Akşam

Yazar: Salvatore Quasimodo

Yayınevi: Ayrıntı Yayınları

Sayfa Sayısı: 208

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Gölge Notları

Yazar: **Yusuf Hatay**

Yayınevi: **Dedalus**

Sayfa Sayısı : **184**

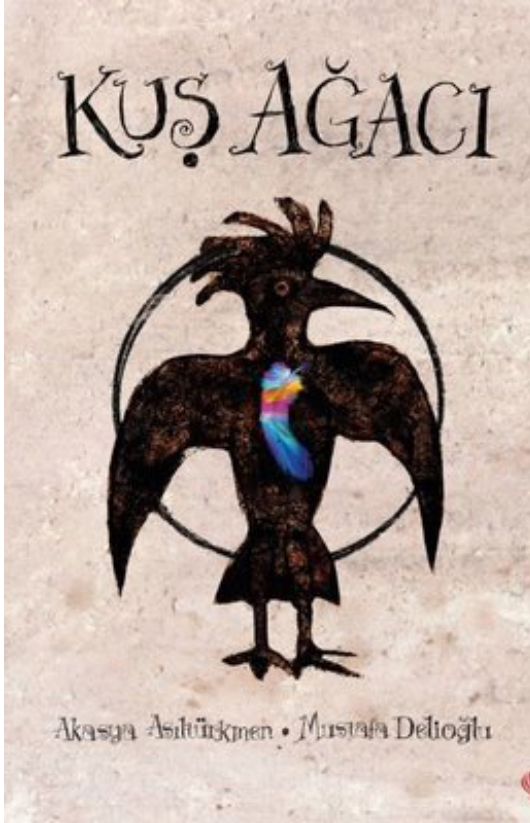
Hayat Koleksiyoncusu

Yazar: **Serkan Boyacıoğlu**

Yayınevi: **Dedalus**

Sayfa Sayısı: **96**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

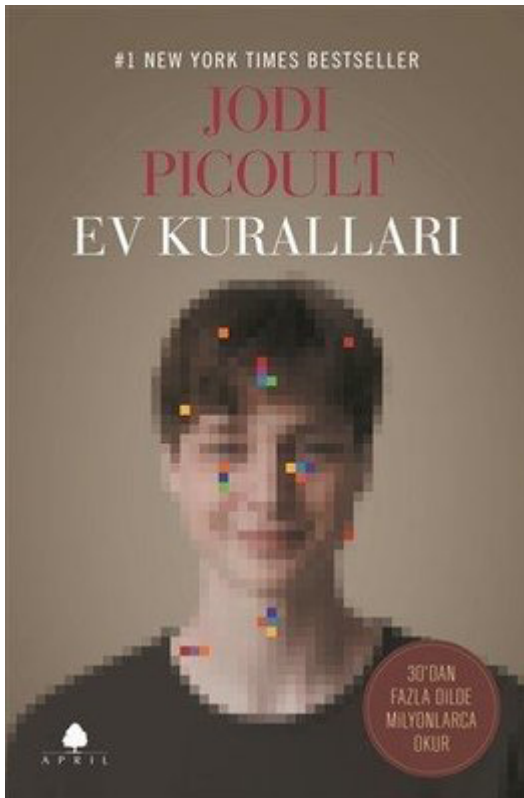

Kuş Ağacı

Yazar: Akasya Aslıtürkmen

Yayınevi: Masalperest

Sayfa Sayısı : 64

Ev Kuralları

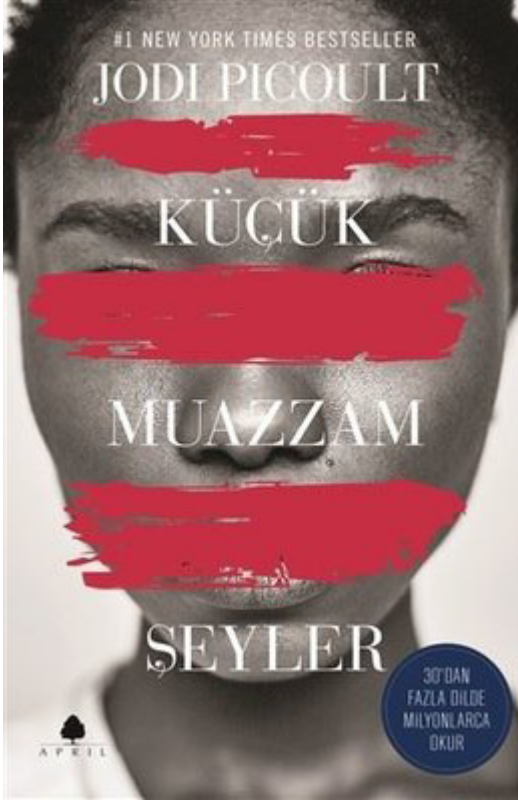
Yazar: Jodi Picoult

Çevirmen: Serpil Çağlayan

Yayınevi: April Yayıncılık

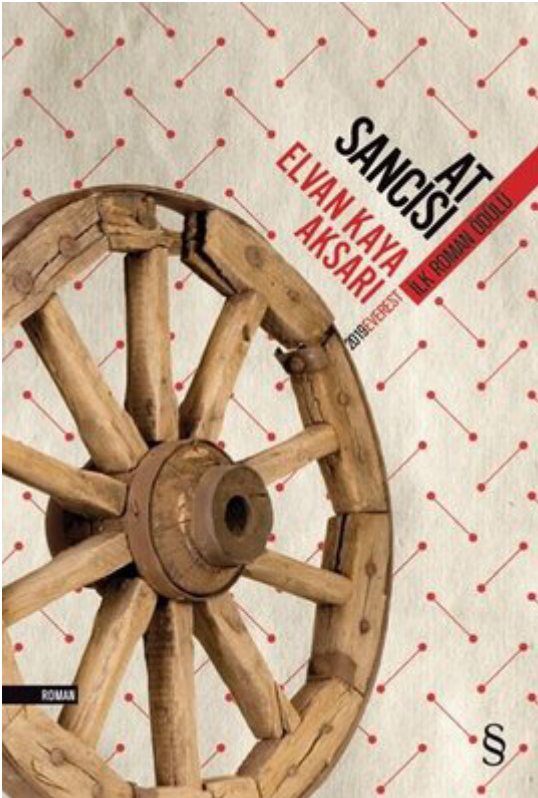
Sayfa Sayısı: 680

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Küçük Muazzam Şeyler

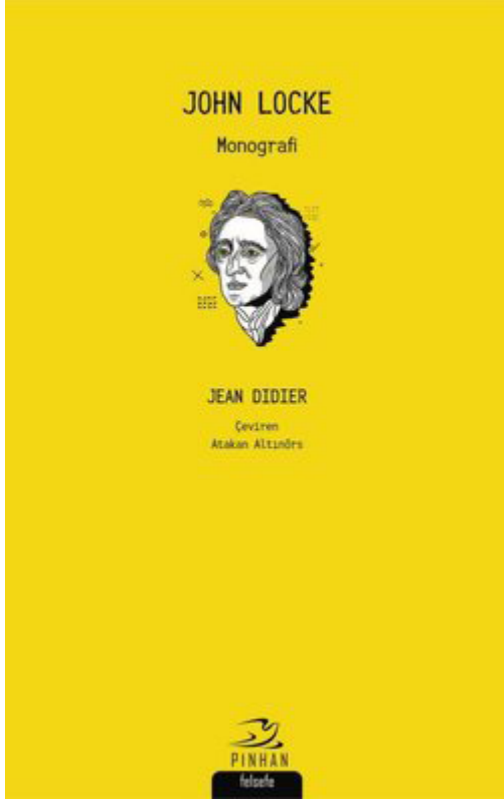
Yazar: Jodi Picoult
Çevirmen: Serpil Çağlayan
Yayınevi: April Yayıncılık
Sayfa Sayısı : 522

At Sancısı

Yazar: Elvan Kaya Aksarı
Yayınevi: Everest Yayınları
Sayfa Sayısı: 130

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

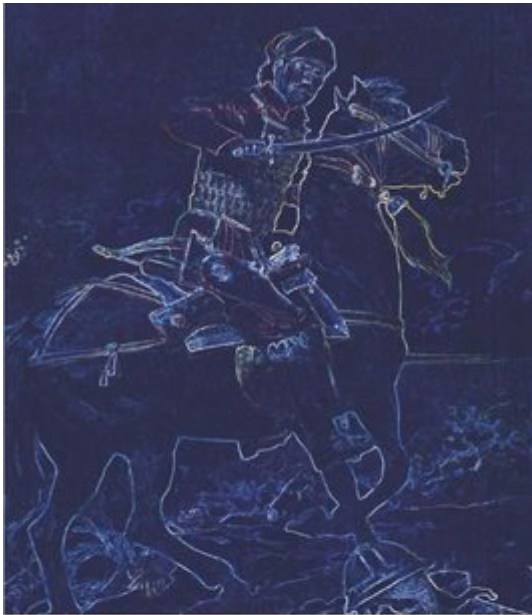

John Locke-Monografi

Yazar: **Jean Didier**

Yayınevi: **Pinhan Yayıncılık**

Sayfa Sayısı : 72

Sêvdîn

Mîrê Kela Rebetê

Osman Özçelik

avesta

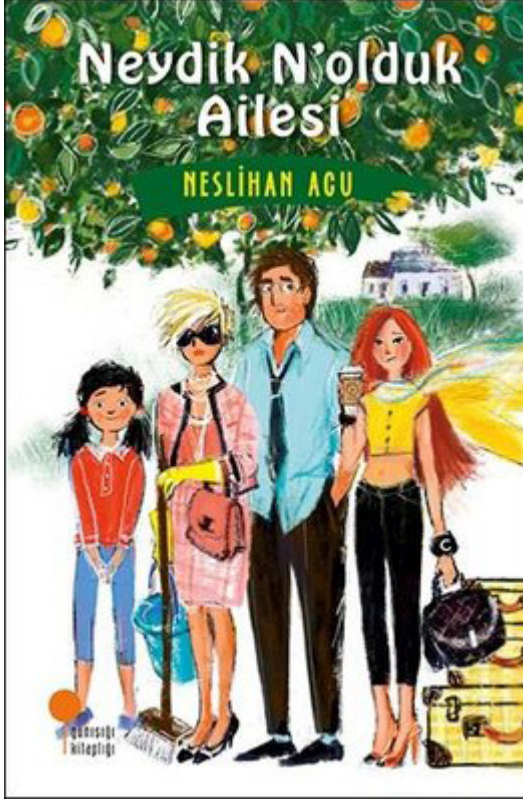
Sevdin-Mire Kela Rebete

Yazar: **Osman Özçelik**

Yayınevi: **Avesta Yayınları**

Sayfa Sayısı: 480

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Neydik N'olduk Ailesi

Yazar: Neslihan Acu

Yayınevi: Güneşli Kitaplığı

Sayfa Sayısı : 284

Paul ile Virginie

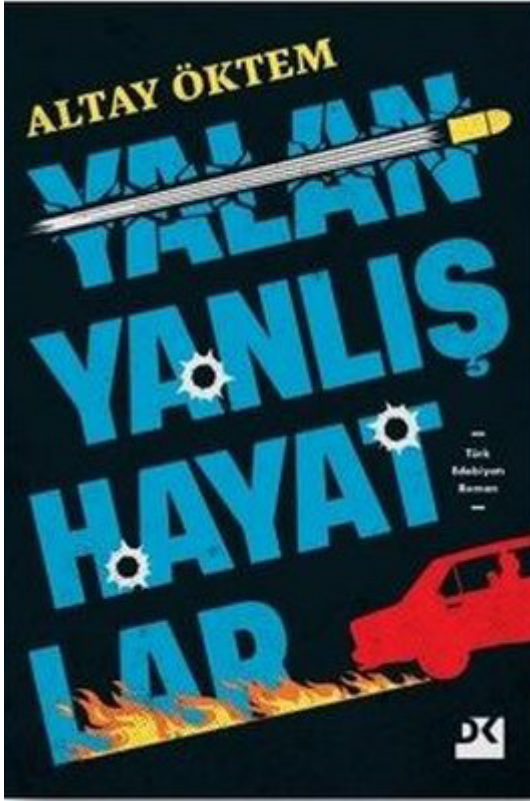
Yazar: J.H. Bernardin De Saint-Pierre

Çevirmen: İlkay Atay

Yayınevi: Türkiye İş Bankası Yayınları

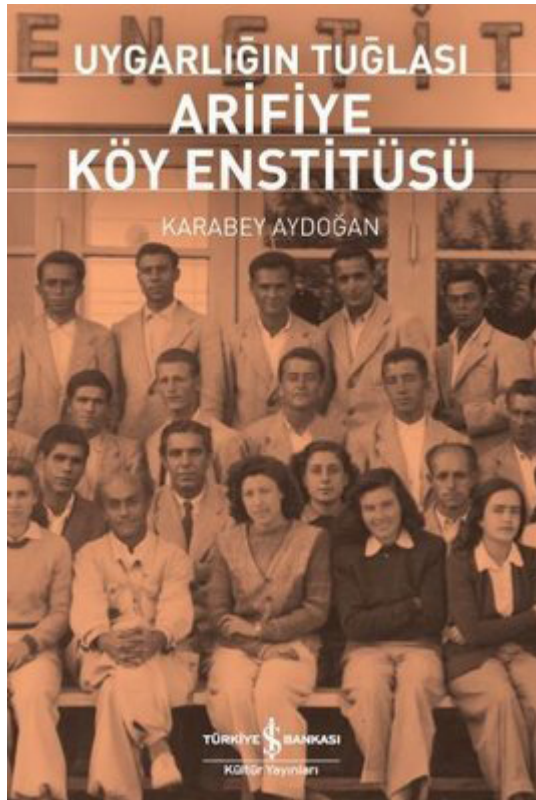
Sayfa Sayısı: 128

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Yalan Yanlış Hayatlar

Yazar: Altay Öktem
Yayınevi: Doğan Kitap
Sayfa Sayısı : 248

Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü

Yazar: Karabey Aydoğan
Yayınevi: Türkiye İş Bankası Yayınları
Sayfa Sayısı: 776

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kimsesiz Şarkılar

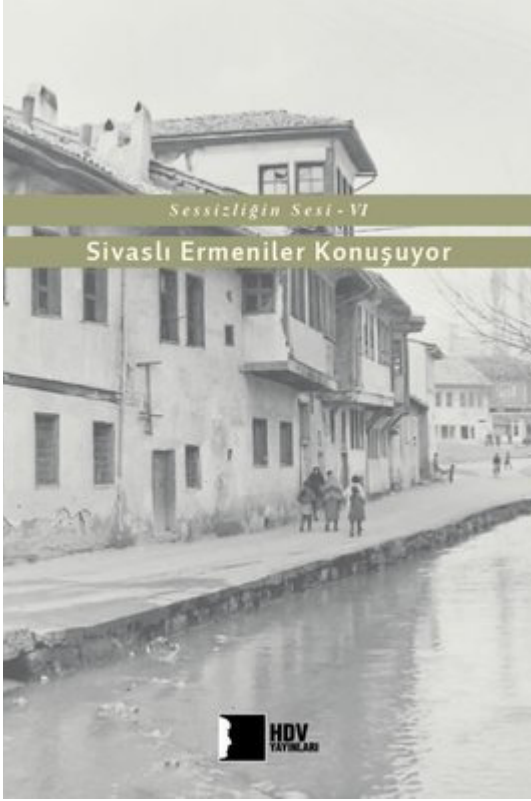
Yazar: Gökhan Dağıstanlı
Yayınevi: İnkılap Kitabevi
Sayfa Sayısı : 128

Öykü Dinleyen Ağaç

Yazar: Hanzade Servi
Yayınevi: Doğan ve Egmont Yayıncılık
Sayfa Sayısı: 160

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

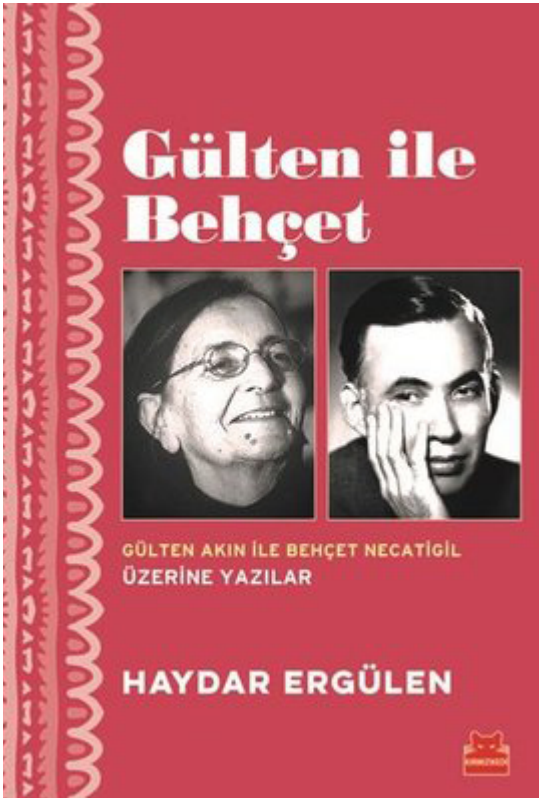

Sivaslı Ermeniler Konuşuyor- Sessizliğin Sesi 6

Yazar: Kolektif

Yayınevi: Hrant Dink Vakfı Yayınları

Sayfa Sayısı : 190

Gülten ile Behçet

Yazar: Haydar Ergülen

Yayınevi: Kırmızı Kedi

Sayfa Sayısı: 184

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Tarihte Parlama Anları

Yazar: Ben Hubbard

Yayınevi: İnkılap Kitabevi

Sayfa Sayısı : 180

Rengarenk Bir Ses

Yazar: Doğan Gündüz

Yayınevi: Can Çocuk Yayınları

Sayfa Sayısı: 36

ÇOK SATAN KİTAPLAR**EDEBİYAT****1. Aşkımız Eski Bir Roman**

Ahmet Ümit, Yapı Kredi Yayınları

2. Kara Kutu

Soner Yalçın, Kırmızı Kedi

3. Şeker Portakalı

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

4. Beyaz Zambaklar Ülkesinde

Grigory Petrov, Karbon Kitaplar

5. Kendine Hoş Geldin

Miraç Çağrı Aktaş, Olimpos Yayınları

6. Gelirken Ekmek Al

Şermin Yaşar, YDoğan Kitap

7. Hayvan Çiftliği

George Orwell, Can Yayınları

8. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

9. Suç ve Ceza

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

10. 1984

George Orwell, Can Yayınları

11. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki Yayınları

12. Cesur Yeni Dünya

Aldous Huxley, İthaki Yayınları

13. Sineklerin Tanrısı

William Golding, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

14. İnsan Neyle Yaşar

Lev N. Tolstoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

15. Bir İdam Mahkumunun Son Günü

Victor Hugo , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ÇOK SATAN KİTAPLAR**EDEBİYAT DIŐI**

- 1. Bir Ömür Nasıl Yaşanır?
Hayatta Doğru Seçimler İçin Öneriler**
İlber Ortaylı, Kronik Kitap
- 2. Momo**
Michael Ende, Pegasus Yayınları
- 3. Tüfek, Mikrop ve Çelik**
Jared Diamond, Pegasus Yayınları
- 4. Bırak ve Rahatla**
Adem Güneş, Timaş Yayınları
- 5. Çocuklarımızla İtişmeyelim İletişelim**
Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap
- 6. İrade Terbiyesi**
Jules Payot, Ediz Yayınevi
- 7. Şehvetiye Tarikatı**
İsmail Saymaz, İletişim Yayınları
- 8. Evlat**
Saniye Bencik Kangal, Elma Yayınevi
- 9. Bağırmayan Anneler**
Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap
- 10. İyi Hissetmek**
Dr. David Burns, Psikonet Yayınları
- 11. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens**
Yuval Noah Harari, Kolektif Kitap
- 12. Derin ve Gizli Devlet Gazetecisi Olarak İtiraflarım**
Sabahattin Önkibar, Kırmızı Kedi
- 13. Metastaz**
Barış Pehlivan-Barış Terkoğlu, Kırmızı Kedi
- 14. Beyinde Ararken Bağırsakta Buldum**
Serkan Karaismailoğlu, Elma Yayınevi
- 15. Değişen Beynim**
Sinan Canan, Tuti Kitap

